

'Like' the Facebook Revolution(?)

Politieke participatie via social media en de beeldvorming van social media als de
revolutiemakende tool in Egypte tijdens de Arabische lente

-master thesis-

Universiteit Utrecht
MA New Media and Digital Culture 2011
Student: Bernadett Szabó
Studentenr: 3245454
Begeleider: Ann-Sophie Lehmann
Tweede lezer: Imar de Vries
Datum: 17-10-2011

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Hoofdstuk I Media-aandacht.....	6
Hoofdstuk II De traditionele media in Egypte – de vrije middelen van de blinde onderdrukking.....	7
Hoofdstuk III Internet en social media in de Arabische wereld: revolutie en vrijheid.....	9
3.1 Een nieuwe tijdperk: het Internet.....	9
3.2 Sociale media en hun bijzonderheden in de Egyptische context.....	10
3.3 We are all Khaled Said.....	12
3.4 Internet en vrijheid?.....	12
Hoofdstuk IV Met een bril op: De zogenaamde Facebook en Twitter revolutie in Egypte.....	14
4.1 Case I: <i>NRC Handelsblad</i>	16
4.2 Case II: <i>The New York Times</i>	18
4.3 Case III: <i>Al-Jazeera</i>	21
Hoofdstuk V Facebook: Platform voor berichtgeving en berichtmaking.....	25
5.1 Facebookpagina, traditionele media en de revolutie – wat zit erachter?..	25
5.2 Bevindingen.....	26
- Buitenlanders.....	26
- ‘Afwezige’ Egyptenaren.....	27
- Deelnemers.....	28
Hoofdstuk VI Van participatiecultuur naar politieke participatie – Een geslaagd Egypte.....	29
6.1 Wel of geen social media revolutie?.....	30
Conclusie-kranten, Facebook, wetenschappers en opstandelingen. Wat is de plek van de revolutie?.....	31
Literatuur.....	34

'Like' the Facebook Revolution

Politieke participatie via social media en de beeldvorming van social media als de revolutiemakende tool in Egypte tijdens de Arabische lente

Abstract

Krantenberichten lieten de lezers geloven dat er sprake was van een echte Facebook- of Twitter Revolution in Egypte tijdens de Arabische Lente in januari 2011. Volgens de krantenberichten zouden de Facebook- en Twitterberichten van de opstandelingen op het Tahrir plein ervoor zorgen dat de opstand een succes is geworden. Als dit zo is, dan zijn de Egyptenaren geslaagd in een succesvolle online politieke participatie. Maar kunnen Twitter en Facebook an sich een revolutie veroorzaken? Wordt datgene wat in Egypte gebeurd is niet overdreven? Dit onderzoek probeert er aan de hand van een discoursanalyse van kranten- en Facebookberichten achter te komen in hoeverre we kunnen spreken over een Facebook-of Twitter Revolution tijdens de Arabische Lente.

Keywords: Facebook, Twitter, Media, Egypte, Internet, Revolutie, Politieke Participatie

Inleiding

In januari 2011 gebeurde er iets in Egypte wat een groot deel van de wereld heeft verbijsterd: naar aanleiding van de gebeurtenissen in Tunesië, waar mensen de straat op zijn gegaan om tegen hun regering te protesteren, hadden de burgers in Egypte genoeg gekregen van het dictatorschap van Hosni Mubarak. Net zoals in Tunesië zijn Egyptenaren massaal de straat op gegaan om een eind te maken aan de uitzichtloze omstandigheden waarin zij zich de afgelopen decennia bevonden. Kranten, televisie uitzendingen en radorapportages spraken over een Arabische Lente en speculeerden over de bredere gevolgen van de revolutie. In de Arabische Lente werd een grote rol toegekend aan social media en er werd beweerd dat deze media cruciaal waren voor de talrijke opstanden. Kranten en nieuwssites op het Internet gebruikten buzzwords als Twitter-, Facebook-, Internet- of Social Media Revolution.

De eerste dag van de opstand was 25 januari, maar opvallend genoeg stond er op 24 januari al een bericht op het internet, om de zogenaamde Facebookrevolutie in Egypte te voorspellen – waarschijnlijk naar aanleiding van de Tunesische opstand.¹ De term Internet Revolution in verband met Egypte begon op 30 januari te circuleren op het internet, op dezelfde dag wanneer ook de Twitter Revolution begon.²

Wanneer men de gebeurtenissen begon te volgen, zowel via de traditionele media als via het Internet, dan merkte men meteen dat de bovengenoemde termen een eigen leven begonnen te

¹ Bron: Hauslohner, Abigail: Is Egypt about to have a Facebook Revolution? Artikel verschenen op 24-01-2011 op The Time Online: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2044142,00.html>

² Video 'Internet Revolution' verschenen op 30-01-2011. <http://www.cbsnews.com/video/watch/?id=7299465n>
Video 'Twitter Revolution' verschenen op 30-01-2011. <http://video.cnbc.com/gallery/?video=1773500746>

leiden, waarbij de lezers steeds meer het idee kregen dat het succes van de revolutie in Egypte voornamelijk te danken was aan de rol van sociale media. Interessant is de vraag waarom er in de media zo ontzettend veel kracht aan sociale media is toegekend tijdens de revolutionaire gebeurtenissen in Egypte.

In dit onderzoek wordt gekeken hoe de bovengenoemde begrippen ontstonden, welke rol ze in de berichtgeving kregen en hoe daarmee het idee van een social media revolution in de media werd gecreëerd. Op basis van een literatuurstudie en een empirisch onderzoek naar het gebruik van een aantal termen in diverse gedrukte en online media kunnen er vervolgens uitspraken worden gedaan over de mogelijke invloed van social media op politieke participatie. De vraag die voor dit onderzoek de leidende draad vormt is: 'Hoe wordt de rol van social media tijdens de Egyptische opstand in 2011 neergezet in de traditionele media, en wat kan er worden gezegd over deze rol als er gekeken wordt naar de online politieke participatie van de Egyptenaren door Facebookberichten te analyseren?' Om deze vraag te beantwoorden, is enige achtergrondinformatie nodig om te begrijpen waarom nieuwe communicatietechnologieën zo belangrijk zijn in deze landen, vooral tijdens de gebeurtenissen.

In het eerste hoofdstuk worden de gebeurtenissen die in januari en februari hebben plaatsgevonden in Egypte kort beschreven. Hierin wordt kort samengevat wat er precies aan de hand was in Egypte en hoe het is verlopen. Daarna zullen in het tweede hoofdstuk de Arabische traditionele media worden besproken.³ Om de rol van social media tijdens de revolutie in Egypte beter te begrijpen is het belangrijk om grip te krijgen op de functie en beperkingen van de traditionele media binnen de Arabische wereld. Deze beperkingen zijn onder andere controle en censuur door de staat, die ervoor zorgt dat overal dezelfde ideeën worden verspreid en dat er geen onwenselijke informatie wordt uitgezonden die tot onrust of ontevredenheid leidt. Het hierop volgende, derde hoofdstuk is bedoeld om de lezers kennis te laten maken met de rol van het Internet in Egypte, met de nadruk op het belang en de bijzondere plaats van social media in het dagelijkse Internet- en informatieverkeer. Ook zal hier uitgebreid worden besproken welke valkuilen en gevaren het gebruik van het Internet met zich mee kan brengen en hoe dit op het leven van de onvoorzichtige gebruikers effect kan hebben, in het bijzonder in een land als Egypte. Het vierde hoofdstuk zal een analyse van krantenberichten beslaan. Hier wordt gebruik gemaakt van de berichten uit The New York Times, het NRC Handelsblad en van de online berichten van Al-Jazeera.

Kijken naar de krantenberichten is belangrijk, omdat ikzelf door het lezen van verschillende berichten steeds het idee kreeg dat de lezers een bepaald denkbild wordt opgelegd. In dit geval blijken kranten te suggereren dat de gebeurtenissen in Egypte allemaal te danken zijn aan social media berichten. Om dit aan te tonen wordt in eerste instantie gekeken hoe vaak de woorden Facebook en Twitter voorkomen in de berichten. Daarnaast zal ik een discoursanalyse van deze berichten uitvoeren. Hiervoor is er een specifieke periode uitgekozen van 25 januari t/m 31 januari 2011 (de eerste week van de opstand) en 11 en 12 februari 2011 (de laatste en de daaropvolgende dag van de opstand). Aan de hand van een vier-stappen methode van John E. Richardson, onderzoeker en taalfilosoof, worden de krantenberichten geanalyseerd om een antwoord te vinden

³ Onder traditionele media versta ik in deze studie de oudere mediavormen zoals kranten, televisie of radio, waarbij het belangrijk is op te merken dat het hier zogenaamde eenrichtingscommunicatie betreft. Daartegenover staan de nieuwe media: hiermee bedoel ik in deze studie voornamelijk het internet, met speciale aandacht voor sociale media sites, zoals Twitter of Facebook. Deze bieden interactie aan de gebruikers.

op de vraag hoe deze berichten de opinie van de lezer kunnen beïnvloeden in verband met de zogenaamde Twitter-of Facebook Revolution.

Hierna volgt in het laatste, vijfde hoofdstuk een analyse van de social media berichten. Bij het selectieproces van de social media berichten is dezelfde periode aangehouden als bij de krantenberichten. Hierbij heb ik alleen gebruik gemaakt van Facebookberichten. Tijdens de analyse van 844 berichten van de bekendste Facebookpagina van de opstand wordt er gekeken in hoeverre de berichten een daadwerkelijke politieke participatie van de deelnemers in Egypte suggereren. Door mijn talige beperkingen kan ik niet alle berichten analyseren, alleen de berichten die in het Engels, Frans of Duits zijn geschreven.⁴

Door te kijken naar de Facebookberichten kunnen het communicatiegedrag en de berichtenuitwisseling van de deelnemers worden geobserveerd en kunnen er uitspraken worden gedaan over de beeldvorming omtrent de samenhang tussen social media en politieke participatie.

Zowel in het vijfde hoofdstuk als in de conclusie zal het concept *slacktivism* met betrekking tot de politieke participatie een belangrijke rol spelen. In de woorden van Evgeny Morozov, een welbekende Wit-Russische mediawetenschapper en blogger:

Slacktivism is an apt term to describe feel-good online activism that has zero political or social impact. It gives those who participate in "slacktivist" campaigns an illusion of having a meaningful impact on the World without demanding anything more than joining a Facebook group (Morozov, 2009).

Henrik Serup Christensen, Fins politiek wetenschapper, deelt de bevinding van Morozov, en hoewel hij het effect van het Internet als mobiliserende factor ook in de offline wereld niet ontkent, ziet hij daadwerkelijke veranderingen ook niet echt terug in de huidige samenleving (Christensen, 2011: 1-2).

Niet alleen in de debatten rondom *slacktivism* heeft Morozov duidelijke uitspraken gedaan. Hij was ook betrokken in het debat over de rol van social media tijdens de opstanden in het Midden-Oosten en zette zijn mening sterk neer tegenover andere geluiden. In het vijfde hoofdstuk worden zijn bevindingen uitgebreid besproken.

Deze studie is bedoeld om een bijdrage te leveren aan het beperkte aantal studies dat tot nu toe over de Egyptische opstand is geschreven vanuit mediawetenschappelijke hoek. Het is bedoeld als een eerste stap die verdere mogelijkheden biedt voor vervolgstudies en wetenschappelijke debatten over dit onderwerp. Ook kan dit onderzoek helpen om een betere grip te krijgen op hoe wij de zo populair geworden termen als Facebook of Twitter Revolution op de juiste manier moeten interpreteren.

⁴ Er zijn veel berichten die er in het Arabisch op staan, en hoewel deze heel relevant kunnen zijn, kan ik door mijn talige beperking alleen de berichten analyseren die in een van de bovengenoemde drie talen zijn geschreven.

Hoofdstuk I: Media-aandacht

Op 25 januari 2011 gingen meer dan vijftienduizend mensen de straat op in Egypte om tegen hun leider, Hosni Mubarak, te protesteren. De opstandelingen hebben eerder via Facebook en Twitter gemeld dat zij de straat op zouden gaan, maar niemand van de leidende politieke partij nam hun oproepen serieus.⁵ Toch kwamen er duizenden mensen (niet alleen in Cairo, maar ook in andere steden) om hun ontevredenheid te uiten.

De opstanden in 2011 in Egypte zijn zeer waarschijnlijk veroorzaakt door de uitzichtloze situatie in het land, evenals door de gebeurtenissen in Tunesië in december 2010. De burgers van Tunesië leefden in vergelijkbare omstandigheden als de mensen in Egypte en toen zij daar genoeg van hadden gekregen besloten zij hun leven in eigen handen te nemen. Dagenlange opstanden leidden er uiteindelijk toe dat hun leider Ben Ali het land verliet en er democratische verkiezingen konden komen. Het was een kwestie van tijd wanneer het volgende Arabische land het revolutionaire vuur zou ontsteken. De ontevredenheid van de burgers in Egypte kent meerdere oorzaken. De armoede, honger en werkloosheid leiden tot onrust in het land.⁶ Ook hebben mensen genoeg van de politieke situatie, waaraan in de afgelopen dertig jaar vrijwel niets is veranderd. Hun leider Hosni Mubarak is sinds 1981 aan de macht en hoewel hij open lijkt te staan voor parlementaire verkiezingen met meerdere partijen, zorgt hij er toch wel voor dat de macht hem uiteindelijk niet uit handen wordt genomen (Stewart, 2009: 52). Vanwege burgerprotesten in 2005 heeft Mubarak veranderingen in het stelsysteem van Egypte aangebracht. Dit jaar konden de burgers op meerdere partijen stemmen. Hierdoor kregen mensen het gevoel dat ze in een democratischer land leefden en meer grip kregen op hun eigen leven doordat zij letterlijk hun stem kunnen laten horen. Het was echter zo, dat alle partijen die aan de verkiezingen deel wilden nemen eerst 'goedgekeurd' moesten worden door Mubarak zelf en Mubarak zorgde ervoor dat zijn partij de meeste stemmen kreeg, waardoor er geen merkbare veranderingen zijn gekomen in het maatschappelijke leven (Jones, 2007: 14-15).

Kort na de gebeurtenissen in Tunesië gingen de mensen in Egypte de straat op. De heersende partij van Mubarak probeerde er alles aan te doen om de mensen zo snel mogelijk van de straat af te halen, onder andere door communicatiemiddelen in te perken. Zo werden meteen op de tweede dag van de opstand Twitter en Facebook offline gehaald door het regime. Deze twee sociale media sites zouden er volgens de leidende partij voor zorgen dat er onrust en demonstraties in heel Egypte uitbraken. Twee dagen later, op 28 januari, werd heel Egypte van het Internet afgesloten: dit is nog nooit eerder voorgekomen in de geschiedenis van dit land. Naast deze actie werd de politie ook snel ingezet om mensen tegen te houden. Het gebruik van geweld door de politie nam steeds meer toe tijdens de in eerste instantie rustige demonstraties. De burgers hielden het toch vol. De centrale

⁵ Bron: Peter Zantingh: Egyptenaren verzamelen zich weer op Tahrir plein. Verschenen op 09-07-2011 op NRC online: <http://www.nrc.nl/nieuws/2011/07/09/egyptenaren-verzamelen-zich-weer-op-tahrir-plein/>

⁶ In een artikel in De Pers leest men over de huidige situatie op het gebied van werkloosheid en armoede in Egypte. Volgens het artikel leeft 18% van de bevolking onder de armoedegrens maar het kan per gebied verschillen. Zo kan het percentage op het platteland bijvoorbeeld oplopen tot 40%. De situatie wordt steeds erger door de snelle groei van de bevolking (ca. 2% per jaar bij een land met 81 miljoen inwoners). 10% van de bevolking in het land is werkloos, maar deze gegevens kunnen niet helemaal als betrouwbaar worden beschouwd, aangezien een groot deel van de ambtenaren hun werk niet of niet goed bijhoudt. De werkloosheid is enorm bij jongeren in de leeftijd tussen 15 en 25 jaar. Veel van hen zijn afgestudeerd aan een universiteit of hogeschool. Bron: Michiel de Vries: Opnieuw onrustig in Egypte. Vershenen op 03-02-2011 op De Pers Online: <http://www.depers.nl/buitenland/541019/Protesten-Egypte-houden-aan.html>

kwestie was hoe het leger zou reageren op de gebeurtenissen. De Tunesische opstanden konden succesvol zijn doordat het leger aan de kant van de opstandelingen stond en de revolutie tot succes bracht. In Egypte is het leger in principe de kracht, waar Mubarak's macht op gebaseerd is: zo lang Mubarak er is, geniet hij de steun van het leger (Deeb, 2007: 422). Toen begin februari het leger werd ingezet tegen de demonstranten hoopte Mubarak op die manier de mensen van de straten weg te schrikken. Zijn actie werkte echter averechts: een nog bozere massa die de straat op ging eiste het aftreden van Mubarak. Mubarak beseftte dat het op die manier niet verder kon en probeerde een compromis te sluiten met de demonstranten. De demonstranten wilden echter geen compromis, zij wilden Mubarak meteen weg hebben. Uiteindelijk is het op 11 februari zover gekomen: Mubarak kon de tijd niet meer rekken en besloot af te treden. Zijn dertigjarige heerschappij werd beëindigd.

De gebeurtenissen in Egypte kregen uitgebreide aandacht in de westerse media. Kranten, journaals op tv en het nieuws op de radio berichtten er allemaal over. Twee aspecten werden vooral heel belangrijk tijdens de reportages en berichten in de krant. Ten eerste kregen Twitter en Facebook enorm veel aandacht en werd gesuggereerd dat social media een wonder hadden veroorzaakt in Egypte en Tunesië. Mubarak's wreedheid en de toestanden in het land die we via de media meekregen leidden ertoe dat wij ons steeds beter konden associëren met het Egyptische volk. Dit zijn twee interessante aspecten, die later in hoofdstuk vijf nader zullen worden besproken.

Hoofdstuk II: De traditionele media in Egypte: de vrije middelen van de blinde onderdrukking

De meeste Arabische landen genieten niet de persvrijheid zoals wij die in het Westen kennen. Integendeel, censuur en het traceren van het informatieverkeer zijn in Arabische landen tot op de dag van vandaag nog steeds gebruikelijke manieren om de berichtgeving te controleren. Het is dan ook moeilijk om te onderzoeken hoe de traditionele media daar werkelijk in elkaar zitten. De controle van de staat op de media maakt het voor de meeste Arabische wetenschappers moeilijk om kritisch over de situatie van de Arabische pers te kunnen schrijven. De meeste onderzoeken die zich hier op richten zijn afkomstig van westerse, meestal Amerikaanse maar ook andere wetenschappers (Morozov). Toch wijken hun bevindingen niet sterk af van de bevindingen van de wetenschappers die dichterbij het vuur staan. Dit zijn Arabische wetenschappers, of wetenschappers die de Arabische (media) cultuur van dichterbij kunnen analyseren.

De stellingen van twee Amerikaanse media-antropologen, Dale Eickelman en John Anderson, over de Arabische pers luiden als volgt:

States in this century have taken it upon themselves to control the broadcast and printed word to foster common, shared, and modern identities at least as much as to deny these means to potential opponents. The centralized, asymmetrical structure of mass media is a product of this; states see these media as vehicles of consolidation and standardization (Eickelmann en Anderson, 2003: 3).

Deze quote schetst een uitstekend beeld van hoe de media in de meeste Arabische landen er door een westerse bril uitzien. Controle over de verspreide ideeën blijkt een alledaagse bezigheid te zijn voor het regime. Dit beeld wordt ook bevestigd door de Palestijnse film- en televisiewetenschapper

Khalil Rinnawi wanneer hij schrijft over “limitations created by the political regime – such as various regulations and censorship” (Rinnawi, 2002: 2). Niet alleen in het begin van het nieuwe millennium, ook vandaag de dag moeten journalisten en de media rekening houden met “considerable limitations and challenges posed by authoritarian regimes” (Ghannam, 2011: 4). Deze stelling van Jeffrey Ghannam, Amerikaans onderzoeker en ervaren journalist, betekent dat zowel het drukwerk als de uitzendingen onder controle van de staat staan, waarbij alles gecontroleerd wordt voordat het mag worden uitgezonden. Dit soort censuur zorgt ervoor dat mensen steeds dezelfde ideeën tegenkomen. Niet alleen de controle over de media zorgt voor weinig diversiteit in de heersende ideeën. Ook de beperking van de deelname van mediaconsumenten tijdens radio- of televisie uitzendingen zorgt ervoor dat de ideeën die misschien anders zijn dan die van de heersende elite, niet geuit en verspreid kunnen worden (Rinnawi, 2002: 2).⁷ Ondanks de voortdurende pogingen van journalisten en media-instanties om nieuwe regels te maken, die hen verzekeren van het recht van vrije meningsuiting, blijft het in de meeste Arabische landen nog steeds moeilijk (en gevaarlijk) om kritiek op de regering te publiceren, zo concludeert de Amerikaanse professor politieke wetenschappen en blogger Mark Lynch (Lynch, 2006: 50).

Toch gaan niet alle Arabische landen zo extreem om met hun medialandschap. Kijkend naar Egypte ziet men daar enigszins verschillen ten opzichte van zeer extreme landen, zoals Iran of Libië. Egypte heeft als het grootste en belangrijkste onder de Arabische landen ook een leidende rol in de ontwikkeling van de media. De pers in Egypte geniet een grotere vrijheid, die al sinds de jaren tachtig door de wet wordt gegarandeerd. De regering respecteert de vrijheid van de media, hoewel er toch enkele wetten zijn die er voor zorgen dat journalisten niet zomaar hun ideeën mogen opschrijven. Wat dit voor wetten zijn wordt grondig beschreven in het boek *The Arab Press* van William A. Rugh, wetenschapper internationale studies en ex-ambassadeur van Jemen. Een paar voorbeelden zijn de wetten die ervoor zorgen dat journalisten de president, overheidsinstellingen of buitenlandse leiders niet mogen bekritisieren, of dat ze niets mogen opschrijven waardoor zij de reputatie van hun land zouden kunnen beschadigen (Rugh, 1979: 44-45). Hoewel dit boek al meer dan dertig jaar geleden geschreven is, is het nog steeds actueel in het Egyptische medialandschap aangezien de wetten in de afgelopen dertig jaar vrijwel niets zijn veranderd. Sterker nog, ze worden ook toegepast op de nieuwste communicatie- en informatietechnologie (Hofheinz, 2005: 80).

Kijkend naar de vrijheid die door de wet is gegarandeerd en naar de beperkingen van deze vrijheid is er helaas geen balans te zien met betrekking tot de wetten. Integendeel, het lijkt alsof het regime deze regels steeds op haar eigen manier interpreteert om journalisten tegen te houden nieuws te verspreiden dat het regime minder bevalt. Journalisten die kritiek zouden uiten op de wetgeving kunnen gemakkelijk gevangen worden gezet, omdat zij indirect kritiek op de president hebben geuit. Kritiek op de wetgeving betekent immers dat zij de regels van de president hebben bekritiseerd, dus ook de president zelf. De wetten die de zogenaamde grotere vrijheid van de pers zouden garanderen hebben allerlei gaten om de wetten zelf tegen de journalisten te gebruiken. Vrijheid van meningsuiting is slechts een schijnvrijheid. Deze controle, censuur en beperking verzekeren de machtspositie van de leiders van Egypte en van andere Arabische landen. Alle soorten tegengeluiden zijn potentiële vijanden van de staat. Traditionele media bieden daarom geen platform voor andersdenkenden om elkaar te ontmoeten, hun meningen te laten horen of kritiek te

⁷ Bij beperkingen kan worden gedacht aan bijvoorbeeld live telefoontjes waarmee luisteraars of kijkers tijdens de uitzending hun meningen en opmerkingen kunnen laten horen.

uiten. Ze zouden eerder als wapen in de handen van de regering kunnen worden beschouwd, die worden ingezet om haar macht te behouden.

Maar, zoals ook Lynch formuleert: “public opinion expressed in the media tends to diverge quite sharply from real mass opinion” (Lynch, 2006:30). Deze afwijkende ideeën van de massa leidden ertoe, dat in 2011 in verschillende Noord- Afrikaanse landen demonstraties ontstonden tegen de heersende regeringen. Ook Jeffrey Ghannam onderschrijft dit in zijn onderzoek naar de sociale media in de Arabische landen, en stelt dat “the days of government – sponsored or politically allied newspapers having a media monopoly have been eclipsed by the advent and adoption of social media, particularly in countries such as Egypt, the leader in social media activism just by sheer numbers alone [...]” (Ghannam, 2011: 6). Onderdrukking via de traditionele media kan niet eeuwenlang succesvol zijn, zeker niet wanneer steeds nieuwe communicatiemiddelen worden ontwikkeld en verspreid, ook in Arabische landen.

Hoofdstuk III: Internet en sociale media in de Arabische wereld: revolutie en vrijheid (?)

Technologische ontwikkeling stopt niet bij de grenzen van landen. Arabische landen zijn dan ook geen uitzondering. Hoe deze landen om zijn gegaan met de nieuwste technologie verschilt per land. Sommigen proberen – net zoals bij de traditionele media – controle over het Internet uit te oefenen. Voor hen wordt het steeds moeilijker, want zoals Richard Norton, professor internationale studies, omschrijft : “While newspapers, radio, and television are relatively susceptible to control through licensing, restricted acces to supplies of newsprint, and sweeping libel and press laws, newer media [...] are typically unlicensed and anonymous” (Norton, 2003: 23). Het Internet is niet te vergelijken met een krant van twintig pagina’s of met een televisie uitzending van vijfenveertig minuten. Internetsites zijn geen kanalen, bezoekers zijn geen ‘kijkers’. Internet kun je niet met een uitzendend medium vergelijken.⁸ Het Internet groeit, het aantal bezoekers groeit, en bezoekers zijn niet langer ‘passieve kijkers’, maar zijn ook in staat om zelf content te creëren, waardoor het medium verder groeit en steeds moeilijker wordt om te controleren. Albrecht Hofheinz, professor cultuurstudies en oriëntale talen, beschrijft hoe de verschillende regeringen toch een poging doen om hun controle van het internet uit te breiden. In zijn onderzoek naar de grootste landen in de Arabische wereld beschrijft hij dat waar bijvoorbeeld Syrië, Tunesië, Saudi Arabië of Jemen bepaalde webpagina’s regelmatig filteren en blokkeren, Qatar alleen de pornografische content blokkeert, terwijl in Marokko, Libië of Egypte ongefilterde content beschikbaar is voor de bezoekers van verschillende websites (Hofheinz, 2005: 79-80). Dit betekent echter zeker niet dat men ongecontroleerd op het Internet rond mag surfen. Zoals Hofheinz schrijft: “Internet traffic is monitored by police and security organs” (Hofheinz, 2005: 80). Hoe deze controle er precies uitziet, wordt aan het eind van dit hoofdstuk uitgebreider besproken.

3.1 Een nieuw tijdperk: het Internet

In eerste instantie, rond het jaar 2000, veroorzaakte de opkomst van het Internet in Arabische landen weinig problemen aan de kant van de regeringen. Internet was te traag, de kosten voor het aanschaffen van alle benodigde materialen waren te hoog en de letters van de Arabische taal werden nog niet gebruikt op het web. Mensen moesten het in eerste instantie doen met Engelse teksten, en

⁸ Denk bij 'broadcast medium' aan radio of televisie waarbij programma's via de ether worden uitgezonden.

slechts een beperkt aandeel van de bevolking spreekt voldoende Engels (Wheeler, 2004: 4). Ook de infrastructuur in deze landen was niet goed genoeg voor een breedband Internetconnectie. Telefoonlijnen raakten overbelast, het informatieverkeer ging langzaam en moeizaam (Rinnawi, 2002: 8). Met het verstrijken van de tijd werd de technologie van het Internet steeds beter, goedkoper en toegankelijker. Mensen raakten gewend aan het nieuwe medium en het werd steeds belangrijker. Internet werd ook de snelste bron van nieuws en informatie en daarmee groeide het uit tot het belangrijkste medium. Internet zorgt ervoor dat mensen een platform krijgen om hun onvrede te uiten en met elkaar te gaan discussiëren. Precies waar de regering bang voor was. Met de woorden van Rinnawi:

In the circumstances of very narrow margins of freedom of expression and regime controlled mass media, as in the Arab World, the Internet is proving its ability to increase opportunities for individuals and groups to discuss and make political and socio-cultural issues more renowned; and to allow the contesting of cultural, political, and religious interpretations which are given forms of legitimacy through their distribution, responses and further critiques (Rinnawi, 2002: 2).

Rinnawi schetst hier een tamelijk utopisch beeld van de mogelijkheden die het Internet aan de gebruikers in Arabische landen kon bieden. En hoewel het Internet zeker voor grote veranderingen heeft gezorgd, moet men zich niet vergissen en laten verleiden door de mooie woorden van Rinnawi. Het gevoel van vrijheid dat men bijna alles op het Internet kunt zeggen heeft als resultaat dat veel bloggers en journalisten, die hun meningen durfden te uiten, in gevangenissen zijn beland. Een voorbeeld hiervan is het geval van de beroemde Egyptische blogger Kareem Amer. Nadat hij in zijn blogs kritiek had geuit op de Islam en Mubarak, werd hij in 2006 tot de gevangenis veroordeeld. Na vier jaar gevangenis en marteling is hij uiteindelijk in november 2010 vrijgelaten (Ghannam, 2011: 5). Zijn voorbeeld is voor vele andere bloggers een waarschuwing geweest en maakte duidelijk wat voor gevaren bloggen met zich mee kan brengen. Deze gevaren en valkuilen van het gebruik van het Internet worden later in dit hoofdstuk nog uitgebreid besproken. Eerst wil ik echter een nieuw verschijnsel van het Internet nader bespreken. Dit bracht de ontwikkelingen tijdens de demonstraties in Egypte en Tunesië in een stroomversnelling.

3.2 Sociale media en hun bijzonderheden in de Egyptische context

Social media zijn in de afgelopen jaren uitgegroeid tot één van de meest belangrijke media in de meeste landen van de wereld. Social media sites als Facebook verbinden miljoenen mensen met elkaar, door grote geografische afstanden te overbruggen (Blom, 2009: 22 ; Levinson, 2009: 14). Dit is echter niet wat social media zo uniek maakt, e-mail of telefoon kan dit ook doen. Dana M. Boyd en Nicole B. Ellison, Amerikaanse mediawetenschappers, definiëren social media als volgt:

We define social network sites as web-based services that allow individuals to (1) construct a public or semi-public profile within a bounded system, (2) articulate a list of other users with whom they share a connection, and (3) view and traverse their list of connections and those made by others within the system. [...]What makes social network sites unique is not that they allow individuals to meet strangers, but rather that they enable users to articulate and make visible their social networks. This can result in connections between individuals that would not otherwise be made [...] (Boyd en Ellison, 2007).

De essentie ligt dus hier: het Internet en social networking sites maken het mogelijk om groepen te vormen die anders misschien nooit hadden kunnen worden gevormd. Dit krijgt zeker een belangrijke rol in Egypte tijdens de opstand wanneer mensen elkaar konden aanspreken op Facebook of Twitter en elkaar verzochten om bij de demonstraties te zijn. Via Facebook hebben ze groepen gevormd. Als een individu zich aangesproken voelt door het doel/denkbeeld van een groep, kan hij/zij zich daar gemakkelijk bij aansluiten. Op deze manier maakt men kennis met andere personen met eenzelfde interesse. Wanneer dit gebeurt wordt men zich bewust van een gevoel wat Paul Levinson, Amerikaanse communicatie- en mediawetenschapper, in zijn boek *New New Media* neerzet als “i feel as if we are part of a community [...]” (Levinson, 2009: 121). Individuen weten dat ze niet alleen zijn, dat ze deel uitmaken van een grote gemeenschap en dat ze samen sterker zijn. Dit is hoogstwaarschijnlijk wat er in Egypte gebeurde. Mensen gingen met elkaar communiceren en begonnen verschillende ideeën met elkaar te delen. In groepen voelden zij zich niet meer alleen. Waar de traditionele media er juist op gericht waren eenzelfde idee te verspreiden, konden de mensen door middel van de nieuwe media hun verscheidene opvattingen doorvertellen. De top-down macht van Mubarak, gedeeltelijk gebouwd op de traditionele media, kreeg een uitdaging die niet zomaar opgelost kon worden met nieuwe regels en beperkingen.⁹ De grote vrees voor de circulatie van vrije ideeën, waarbij sociale media als groepsvormend mechanisme fungeerden, begon werkelijkheid te worden en veroorzaakte radicale veranderingen in het land.

Naast de kracht van gemeenschapsvorming hebben sociale media ook nog een ander bijzonder kenmerk: “new new media as sources of information” (Levinson, 2009: 123). Ofwel, informatiebron voor gebruikers en ook voor de media zelf, zoals ook in Egypte tijdens de opstand. Levinson stelt over sociale media dat “when old media fail to keep us posted, and old –fashioned searches for information on the Web fail to give us answers, the new new media and its principle of readers becoming writers and providers of information sometimes can give us the answers we seek” (Levinson, 2009: 123). Zeker tegenwoordig, wanneer social media ook nog eens bereikbaar zijn via smartphones. De mobiliteit van social media kan in vele gevallen meer dan belangrijk zijn. Informatie geven van ‘NU’ en vanaf ‘HIER’ aan vele vrienden of *followers* kan vaak een doorslaggevende rol spelen bij belangrijke evenementen of gebeurtenissen. Een goed voorbeeld hiervan is de crash van het vliegtuig van Turkish Airlines op Schiphol in 2009. Degenen die op Schiphol aanwezig waren en het ongeluk zagen gebeuren gingen meteen twitteren over de crash. Toen de verslaggevers van de traditionele media nog nergens te bekennen waren, konden getuigen al informatie verspreiden over het ongeluk, dankzij de mobiliteit van social media. De verstuurde tweets van de getuigen werden de basis voor het nieuws in de traditionele media.¹⁰

Tijdens de revolutie in Egypte speelden sociale media berichten een belangrijke rol als informatiebron voor buitenlandse, traditionele media. Doordat de Egyptische pers onder de controle van het regime staat, konden de berichten afkomstig van de Egyptische pers niet altijd betrouwbaar worden geacht. Journalisten moesten oppassen met de speculaties van het regime over het gewicht van de situatie, over verschillende inbreuken, of over het aantal doden. Op zulke momenten was de

⁹ Kijkend naar machtsposities binnen politiek kunnen er twee soorten worden onderscheiden. De macht die gebaseerd is op bijvoorbeeld parlementaire verkiezingen in een democratisch land, waarbij de regerende partij door de burgers is gekozen, wordt aangeduid als bottom-up macht. Dictaturen en landen waar autoritaire regimes regeren, die niet door het volk zijn gekozen maar door middel van leger of corruptie aan de macht zijn gekomen, worden aangeduid als top-down.

¹⁰ Bron: NU.nl, artikel verschenen op 26-02-2009 op NU.nl: <http://www.nu.nl/internet/1924062/cnn-gebruikte-website-twitter-bij-crash.html>

meest populaire Facebookpagina van de demonstranten, 'We Are All Khaled Said' een zeer handige en vooral betrouwbaardere bron van informatie. Zeker de met foto's en filmpjes geïllustreerde berichten hielpen journalisten in het buitenland om de situatie nauwkeuriger te kunnen beschrijven, zonder dat zij daadwerkelijk aanwezig waren in Egypte, en zonder enige interviews met participanten in Cairo, of ergens anders in het land.

3.3 We are all Khaled Said

Met de titel 'We are all Khaled Said' is een Facebookpagina aangemaakt die de centrale pagina van de opstandelingen werd tijdens de revolutie in Egypte.¹¹ Diverse internationale media, onder andere The New York Times, hebben bericht over deze site als de belangrijkste pagina van de opstandelingen in Egypte. Khaled Said was een jonge Egyptenaar die op 6 juni 2010 werd gedood door de Egyptische politie, nadat hij in een Internetcafé werd gepakt. Hij werd ter plekke gemarteld tot de dood, omdat hij beschuldigd werd van stelen en wapentransport. Of de beschuldigingen waar waren of niet werd niet helemaal duidelijk; wel werden mensen gechoqueerd door het feit dat iemand zonder juridisch proces of zonder het recht om iets te zeggen in feite de 'doodstraf' krijgt. Ook waren mensen geschokt door de wrede en brutale aanpak van de politie, alsof er geen regels zijn met betrekking tot het werk van de politie. Foto's van Saida's dode lichaam werden al snel via het Internet verspreid. De Facebookpagina van Khaled Said werd opgericht door Wael Ghonim, Google marketing manager in Egypte, ter gedachtenis aan de dood van de jonge Egyptenaar door de brutale ingreep van de politie. Snel werd de pagina de Facebookpagina van rebellen die zich volledig associeerden met de jongeman, mede doordat de politie ook in januari ingreep en mensen martelde. Facebook bleek een handig communicatiemiddel te zijn maar tegelijkertijd in de handen van de regering ook een middel om mensen in de gaten te houden.

3.4 Internet en vrijheid?

Hoewel het Internet een platform vormt voor mensen om hun meningen te uiten, om groepen te vormen en ideeën met elkaar uit te wisselen, kan het ook een wapen worden in de handen van regimes. Bijvoorbeeld om mensen op te sporen, groeperingen uit elkaar te halen of hun eigen ideeën te verspreiden. De Wit-Russische onderzoeker en blogger, Evgeny Morozov stelt dat "concerns that the information revolution will weaken the nation are not new" (Morozov, 2011a: 261). John F. Kennedy was al gewaarschuwd over de gevaren van de nieuwste technologieën. Tevens stelt Morozov dat deze revolutie het einde kan betekenen van verschillende dictatoriale regimes (Morozov, 2011a: 96). Regenten zijn zich echter bewust van de kracht van het Internet, maar vanwege economische doelen kunnen zij het verspreiden van nieuwe technologieën ook niet tegenhouden. De nieuwe technologieën zijn immers nodig om de economie van het land te laten draaien, om contacten en leggen en onderhouden met andere landen en om überhaupt te kunnen regeren in het tijdperk van de nieuwe media (Morozov, 2011a: 178). Dat is het grote dilemma dat deze staten onafgebroken bezighoudt. Ze zijn afhankelijk van deze technologieën, daarom moeten ze ook de hieruit voortvloeiende problemen kunnen aanpakken. Deze problemen blijken tot nu toe goed opgelost te zijn.

Ghannam meldt in zijn rapport over de Arabische Lente dat ook regimes gebruik blijken te maken van sociale media. Ministers die een account hebben op Facebook en Twitter zijn niet

¹¹ De Facebookpagina van de revolutie is te bereiken op <http://www.facebook.com/elshaheed.co.uk>

zeldzaam in de Arabische landen. Deze zogenaamde 'digitale ministers' staan ook open voor interactie met burgers, hoewel dit nog beperkt blijft tot 'vraag-antwoord' situaties. Ook de vertegenwoordigers van het regime hebben inmiddels ontdekt hoe zij door middel van social media hun ideeën en propaganda verder kunnen verspreiden en hoe ze door middel van het volgen van regimekritische activisten het informatieverkeer in de gaten kunnen houden (Ghannam, 2011: 21). Alleen al bij het ministerie van binnenlandse zaken in Egypte werken vijfenveertig mensen die het informatieverkeer op Facebook in de gaten moeten houden (Ghannam, 2011: 5). Het lezen van berichten is slechts een voorbeeld van de vele methodes om het informatieverkeer te traceren die regimes hebben ontwikkeld in de afgelopen jaren. Mocht er een site ontdekt worden die het regime niet bevalt, dan worden er maatregelen getroffen. Vroeger was het blokkeren van een site de oplossing om hem onbereikbaar te maken. Deze methode blijkt niet meer gebruikelijk te zijn en er zijn andere manieren gevonden om een website onbruikbaar te maken. Regimes maken tegenwoordig steeds meer gebruik van een zogenaamde DDoS attack. Dat betekent dat de verdachte sites, beter gezegd de hoofdcomputer die deze sites host, wordt volgepompt met kleine pakketjes informatie. Er komt zoveel informatie binnen, dat de computer het niet meer kan verwerken waardoor deze eerst langzamer begint te worden en uiteindelijk het hele besturingssysteem in elkaar stort. Toegang tot de verdachte sites is nog steeds mogelijk, maar door de DDoS aanval worden deze sites in wezen onbruikbaar (Morozov, 2011a: 93). In 2004 heeft het Egyptische regime zelfs een apart instituut opgericht, de *Department to Combat Crimes of Computers and Internet*, die er op is gericht verdachte sites in kaart te brengen en strafmaatregelen te nemen tegen de oprichters van de sites (Warf en Vincent, 2007: 90).

Ook het gebruik van de 'Like' of 'Share' buttons van Facebook op verschillende sites zorgt ervoor dat het web steeds transparanter wordt, waardoor autoritaire regimes steeds gemakkelijker informatie kunnen verkrijgen. Deze regimes investeren graag in het ontwikkelen van programma's om hun controle te kunnen behouden. Ook gebruiken zij zogenaamde *intermediaries* om de censuur zo effectief mogelijk uit te kunnen voeren. *Intermediaries* zijn bijvoorbeeld bedrijven (of een aangewezen persoon binnen een bedrijf) die ervoor moeten zorgen, dat er geen 'verboden' content op hun eigen website komt te staan. Ze moeten hun website continu in de gaten houden, censureren en comments filteren om moeilijkheden met de regering te voorkomen (Morozov, 2011a: 93). Morozov stelt dat het te naïef is te denken dat het met de groei van het Internet voor deze regimes ook steeds lastiger wordt om censuur uit te oefenen. Door middel van Facebook, Twitter of YouTube, waar men zich moet registreren om deel te kunnen nemen, verdwijnt de vroeger vaak met Internet geassocieerde anonimiteit van de gebruiker. Het blijkt dus dat sociale media niet slechts het informatieverkeer bevorderen. Zij vormen in de verkeerde handen tevens een extra wapen (Morozov, 2011a: 100).

Uit bovenstaande blijkt, dat internetvrijheid in de Arabische landen nog steeds niet gegarandeerd is. De gebruikers hebben weliswaar een gevoel van vrijheid, omdat zij de gelegenheid krijgen om zichzelf te uiten, maar precies deze vrijheid kan ook door de bekritiseerde partij, de staat, worden gebruikt om data over andersdenkenden te verzamelen en ze op te sporen. Denkend aan de journalisten en bloggers die in gevangenissen belandden vanwege hun online activiteiten, wordt men zich er van bewust hoe gevaarlijk het Internet kan zijn. De transparantie en non-anonimiteit die door middel van social media sites begint te ontstaan lijkt het werk van de regimes, hoewel onbedoeld, alleen maar makkelijker te maken. Het utopische beeld van digitale vrijheid van Rinnawi, verandert in een dystopisch beeld van Morozov.

Maar het hoeft niet zo te zijn. Zo lang mensen zich bewust zijn van de bestaande gevaren van het Internet, weten dat hun gegevens kunnen worden gebruikt en er juist daardoor zorgvuldig mee omgaan kan de schade worden beperkt. Egypte is niet het enige land waar onzorgvuldig met onze gegevens wordt omgegaan. Niet alleen in de Arabische landen worden mensen in de gaten gehouden. Door marktonderzoek worden ook onze gewoontes goed in de gaten gehouden. Cybercriminelen stelen en gebruiken onze creditcardgegevens. In het Westen kan men ook instituten, bedrijven of criminelen tegenkomen die onze gegevens voor hun eigen doeleinden gebruiken. Alleen de gevolgen zijn anders. In de Arabische landen kan controle leiden tot gevangenisstraf, in het Westen krijgt men te maken met spammail of gestolen creditcardgegevens.

Hoofdstuk IV: Met een bril op: mediaberichten over de zogenaamde Facebook en Twitter revolutie in Egypte

Dit gedeelte van het onderzoek is gebaseerd op een analyse van twee grote kranten en één online nieuwsmidium. Tijdens het selecteren van de kranten kregen The New York Times (Amerikaanse pers, een van de grootste, verder NYT genoemd) en het NRC Handelsblad (Nederlandse pers, een van de belangrijkste kranten in Nederland, verder NRC genoemd) de voorkeur. De benodigde materialen zijn via de LexisNexis krantenbank, toegankelijk via de website van de bibliotheek van de Universiteit Utrecht, verkregen. Als keywords heb ik 'Egypte en Revolutie', 'Egypte en Facebook' en 'Facebook en Revolutie' (en de Engelse variant hiervan) gebruikt. Naast de twee grote kranten werden de berichten van de nieuwszender Al-Jazeera onderzocht. Voor het onderzoek heb ik de website Al-Jazeera English gebruikt om de berichten te kunnen lezen. Hierbij was de zoekfunctie op hun website zeer nuttig, waarmee ik de berichtgeving over de gewenste periode terug heb kunnen vinden. Er staan heel veel verschillende berichten op deze site: artikelen, video opnames, foto's en verschillende programma's. Ik heb ervoor gekozen mij alleen op de artikelen te richten, omdat mijn twee andere bronnen zich ook op het geschreven woord concentreren.

Vanwege de grote hoeveelheid data en berichten op het Internet over de revolutie in Egypte heb ik besloten om een bepaalde periode te onderzoeken. Deze periode beslaat de eerste week van de revolutie (25 januari t/m 31 januari) en de laatste en de daaropvolgende dag van de revolutie (11 en 12 februari) – ofwel de heftigste dagen van de revolutie. Ik heb echter ook berichten van 12 februari genomen omdat krantenberichten meestal een dag later verschijnen.

In totaal heb ik dertien NRC artikelen, elf NYT artikelen en zeven Al-Jazeera berichten onderzocht. Voor dit onderzoek zijn alleen de berichtgeving omtrent de revolutie (de daadwerkelijke gebeurtenissen op straat door de deelnemers) relevant geacht.

Van Al Jazeera heb ik minder berichten onderzocht dan van de twee andere kranten. Omdat Al-Jazeera voornamelijk een televisiezender is, kon ik minder geschreven berichten terugvinden op hun website. Deze bevat namelijk vooral audio- en beeldmaterialen. Toch is dit geen probleem. Er zijn genoeg geschreven berichten die terug te vinden zijn op de website van Al-Jazeera en deze zijn een essentieel onderdeel van dit onderzoek gezien de achtergrond en missie van Al-Jazeera. Wat dit precies inhoudt wordt verder in dit hoofdstuk uitgebreid besproken.

De analyse van de krantenberichten is gebaseerd op de methode van John E. Richardson. Hij heeft in zijn boek *Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discours Analysis* tijdschriften

onderzocht met behulp van Critical Discours Analysis (CDA). Hij onderzoekt berichten niet alleen door het tellen van woorden en het kijken naar terugkerende patronen, hij kijkt ook naar de context waarbinnen de tekst is geschreven en hoe deze geïnterpreteerd kan worden door de verschillende lezers. (Richardson, 2007: 15). Deze methode leek me geschikt om toe te passen in mijn analyse aangezien ik mij zelf ook deels op krantenberichten concentreer. Aan de hand van zijn tips en methode heb ik mijn eigen methode samengesteld. De krantenberichten worden aan de hand van vier criteria geanalyseerd:

1) Woorden tellen. Het vaak aanhalen van bepaalde woorden kan de opinie van de lezers beïnvloeden (Richardson, 2007: 14-18). Daarom leek het handig om als eerste stap naar bepaalde woorden te kijken en te tellen. Er werd gekeken naar 'Twitter', 'Facebook' of gerelateerde woorden, zoals 'Twitter revolution', 'Facebook revolution', 'Twitteraar', 'Tweets'. De uitkomst hiervan kan gedeeltelijke conclusies opleveren, tot echte uitspraken leidt deze echter nog niet. Daarom werd de analyse met drie andere criteria aangevuld:

2) Vragen. De vier hieronder geformuleerde vragen helpen de onderzoeker om tot verdere conclusies te kunnen komen. De vragen luiden als volgt:

- Wie zijn de uitgevers, waar staat de krant voor (politieke ideeën)?

- Waar halen journalisten hun informatie vandaan?

- Zijn er enige signalen van opinievorming/ suggesties in de berichten zichtbaar van hoe de situatie in Egypte geïnterpreteerd moet worden (het is positief, slecht voor de bevolking, of iets anders)?

- Zijn er vergelijkbare opinievormingen/suggesties terug te vinden in de berichten wanneer het gaat over de rol van social media tijdens de dagen van de opstand?

3) Titels. Kijken naar de titels van de berichten kan ook interessante resultaten opleveren. Het is het eerste wat de lezer leest, daarom is het ook van cruciaal belang. In dit geval keek ik naar hoe vaak nieuwe media terugkeren in de titels.

4) Citaten. Bij dit criterium staan de twee social media sites Twitter en Facebook weer centraal. Er wordt gekeken naar hoe vaak journalisten citaten van verschillende berichten gebruiken om hun argumentatie op te bouwen. Deze citaten betekenen in dit geval: (1) sociale media berichten en (2) citaten over de rol van sociale media (door bijvoorbeeld social media experts, wetenschappers, etc.).

Deze methode als hulpmiddel is bedoeld om uit te vinden hoe sociale media in de traditionele media worden neergezet en welke rol van sociale media wordt gesuggereerd in de berichtgevingen. Enkele kanttekeningen zijn nog vereist met betrekking tot de volgorde van de vier stappen: het kan zijn dat bij de analyse van de krantenberichten niet precies deze volgorde wordt aangehouden. De volgorde van de criteria is dan afhankelijk van de leesbaarheid en logische opbouw van de analyse, om een goed lopende tekst te kunnen creëren. Dit betekent echter niet dat er criteria worden weggelaten. Alle bovengenoemde punten zullen terugkeren tijdens de analyse.

4.1 Case 1 : NRC Handelsblad

Van NRC heb ik in totaal dertien artikelen onderzocht. Deze, net zoals alle andere artikelen van NRC zijn onder het motto “Lux en libertas”, ofwel “Licht en vrijheid” geschreven. Met een liberale wereldvisie en vele onderzoeksjournalisten probeert NRC volgens eigen zeggen een zo objectief mogelijk beeld te creëren van alle gebeurtenissen. Feiten en meningen worden zo goed mogelijk gescheiden en de redactie streeft naar een onafhankelijke berichtgeving, goed onderbouwd met objectieve onderzoeken gedaan door eigen journalisten. Artikelen die overgenomen worden van andere persbureaus, worden eerst gecheckt op waarheidsgehalte, en na een eventuele correctie en/of aanvulling gepubliceerd.¹²

In totaal zijn er dertien artikelen uit het NRC onderzocht uit de periode 25 t/m 31 januari en 11 en 12 februari. Deze berichten verschenen allen in de rubriek ‘Buitenland’. Wat de bron voor deze berichten betreft is er een interessante trend zichtbaar geworden: naast Al-Jazeera en Reuters halen journalisten ook Twitter- en Facebookberichten vaak als bronnen aan. Ook heeft NRC een Midden-Oosten specialist en redacteur, Carolien Roelants, die met haar kennis een genuanceerd denkbeeld meende weer te geven over hoe de gebeurtenissen daar in elkaar kunnen zitten.

In de dertien onderzochte artikelen van het NRC Handelsblad komen het woord ‘Twitter’ of andere aan Twitter gerelateerde woorden, zoals ‘tweets’ of ‘twitteraars’, in totaal twintig keer voor. Het woord ‘Facebook’ en aan Facebook gerelateerde woorden zoals ‘Facebookbericht’ of ‘Facebookpagina’ komen in totaal elf keer voor in de berichtgeving.

Kijkend naar acht artikelen in het NRC Handelsblad, geschreven door de journalisten Peter Treffer, Oscar Garschagen of Gert van Langendonck, valt meteen op dat ‘Facebook’ en ‘Twitter’ (of hieraan gerelateerde woorden) per artikel meerdere malen worden aangehaald. Als voorbeeld heb ik het artikel van Peter Treffer op 31 januari 2011 genomen.¹³ Dit artikel bevat zeven maal het woord ‘Twitter’ of aan Twitter gerelateerde woorden, en drie maal ‘Facebook’. Wanneer deze aangehaald worden, wordt er verwezen naar het aantal tweets en Facebookberichten en dat de regering in Egypte bang is voor de veranderingen die zich door het gebruik van Internet kunnen voordoen. Het veel en vaak aanhalen van de namen van deze social media leidt ertoe dat de vluchtige lezer, die niet diepgaand, maar meer op een scannend niveau leest, de indruk krijgt dat deze sites toch wel de belangrijkste rol in de revolutie hebben gespeeld en dat in feite het succes van de revolutie alleen aan deze sites te danken is. Of het inderdaad zo was, komt later in dit onderzoek aan bod. Waarom zijn deze acht artikelen interessant voor ons ten opzichte van de resterende vijf onderzochte artikelen?

Uit de resterende vijf berichten was er één door Carolien Roelants, Midden-Oosten expert, geschreven en in vier andere berichten wordt zij aan het woord gelaten in een interview. In de tekst van deze berichten zien we geen of zeer weinig verwijzingen naar de termen ‘Facebook’ of ‘Twitter’, terwijl ik juist wil benadrukken dat door het aanhalen van de namen van deze twee social media sites wij lezers enigszins worden beïnvloed en het idee krijgen, dat alleen deze sociale media verantwoordelijk zijn voor de revolutie. In plaats daarvan besteedt zij aandacht aan de mogelijke

¹² Deze informatie komt van de website van NRC Handelsblad, te bereiken op <http://www.nrc.nl/>

¹³ Bron: Peter Treffer: Voorhoede van twitteraars rap geblokkeerd. Verschenen op 31-01-2011 in NRC Handelsblad op pagina 3.

toekomstige politieke groeperingen, aan de maatschappelijke situatie en de oorzaken van de opstanden in het hele land. Kijkend naar de achtergrond van de journalisten – Roelants, die Midden-Oost specialist is, en de anderen die deze specialisatie niet hebben – kan er worden geconcludeerd dat journalisten die experts op dit gebied zijn voorzichtiger gebruik maken van termen als Twitter en Facebook. De door Roelants geschreven berichten suggereren dan ook niet dat Facebook of Twitter iets hebben veroorzaakt. Hoewel in de andere berichten, geschreven door journalisten zonder expertise op dit gebied, niet letterlijk wordt gesteld dat social media de revolutie hebben veroorzaakt, wekken de vele verwijzingen naar deze sites wel de indruk dat social media de belangrijkste oorzaak van de opstand waren.

Van de titels van de dertien artikelen verwijzen slechts twee direct naar social media. Dit zijn:

*Na Twitter nu de moskee; Weer protesten op 'Algemene dag van woede' in Egypte*¹⁴

*Voorhoede van twitteraars rap geblokkeerd*¹⁵

Deze twee titels en de bijbehorende artikelen verschenen op de twee dagen dat er iets opmerkelijks gebeurde in Egypte: op 28 januari werden Twitter en Facebook platgelegd; op 31 januari werd heel Egypte van het web afgehaald. Kijkend naar deze context is het logisch dat de artikelen een titel kregen die iets te maken hadden met de social networking sites. De rest van de titels verwijzen meer naar de gevechten zelf in Egypte en ook naar Mubarak's daden, niet naar de rol van social media. Dit aspect wordt in de loop van het artikel duidelijk.

Tenslotte werd er gekeken naar de citaten die in verband met de zogenaamde 'social media revolution' zijn aangehaald in de teksten. De citaten bevatten zowel Twitter- of Facebookberichten zelf (als bewijs voor de argumentatie van de tekst), als uitspraken over de rol van sociale media tijdens deze dagen. Al snel blijkt dat hoewel het NRC claimt dat zij haar berichtgeving deels op berichten via sociale media baseert, er weinig tweets of Facebookberichten zijn terug te vinden die deze claim ondersteunen. In de dertien artikelen zijn er in totaal zes citaten terug te vinden, als volgt verdeeld:

Citaten over de rol van sociale media	Sociale media berichten
"88 procent van het Egyptische net van het internet is afgefallen" ¹⁶	"Don't worry we'll still report what's happening in #Egypt no matter what new restrictions they put on us." ¹⁷
"Zonder sociale media was de opstand niet op deze manier verlopen" ¹⁸	"Al Jazeera Arabic and Al Jazeera English have just been taken off air in Egypt" ¹⁹

¹⁴ Bron: Carolien Roelants: Na Twitter nu de moskee; Weer protesten op 'Algemene dag van de woede' in Egypte. Verschenen op 28-01-2011 in NRC Handelsblad op pagina 2.

¹⁵ Bron: Peter Treffer: Voorhoede van twitteraars rap geblokkeerd. Verschenen op 31 -01-2011 in NRC Handelsblad op pagina 2.

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Bron: Hans Klis: Tienduizenden Egyptenaren op de been ondanks naderende avondklok. Artikel verschenen op 29-01-2011 in NRC Handelsblad op pagina 3.

¹⁸ Bron: Peter Treffer: Voorhoede van twitteraars rap geblokkeerd. Verschenen op 31 -01-2011 in NRC Handelsblad op pagina 2.

<p>“Wat in Tunis is gebeurd en misschien in Kairo en Tripoli gaat gebeuren, is een revolutie die sociale media gebruikt, maar niet een revolutie die door sociale media is veroorzaakt”²⁰</p>	<p>“We moeten het laten escaleren”²¹</p>
--	---

Hoewel deze paar citaten waarschijnlijk niet het minste effect hebben gehad op de mensen die meenden dat sociale media dé belangrijkste rol in de revolutie speelden, wordt hier toch wel zichtbaar (vooral in de eerste kolom) hoe de rol van het Internet en sociale media wordt overschat. Hiermee bedoel ik dat deze citaten nog blijken te suggereren welk een grote rol social media speelden tijdens deze dagen. Slechts één van de drie berichten luidt: “niet een revolutie die door sociale media is veroorzaakt”. De rest doet denken dat sociale media inderdaad de belangrijkste rol in deze revolutie hebben gespeeld.

4.2 Case II: *The New York Times*

Als één van de meest bekende en succesvolle kranten uit de VS probeert *The New York Times* zijn berichten vanuit een conservatieve visie te presenteren. Toch staat deze krant ervoor open de geluiden van andere, diverse politieke meningen te laten horen. Om dit goed te doen heeft de NYT een zo groot mogelijk scala van journalisten met verschillende politieke of etnische achtergronden. Dit zou ervoor moeten zorgen dat de berichten van dit medium zo objectief mogelijk blijven voor alle soorten publiek die het bereikt.²²

Voor deze analyse werden er in totaal elf artikelen uit de NYT verzameld. Er is een kleine journalistieke kring ontstaan die regelmatig bericht uit of over Cairo. Deze bestaat uit de volgende journalisten: Kareem Fahim, Mona El-Nagger, Anthony Shaddid en David D. Kirkpatrick. Deze vier informeren de NYT over de actuele gebeurtenissen en zijn ook specialisten, aangezien hun arabische afkomst en journalistieke achtergrond een perfecte combinatie is om op een vakkundige manier over gebeurtenissen zoals die in Egypte te kunnen berichten. Naast deze experts berichten ook journalisten die minder bekend zijn met de Arabische situatie over de revolutie in Egypte. Hoe de manier van berichtgeving van deze twee soorten journalisten van elkaar verschilt wordt hieronder uitgebreid besproken. NYT heeft eigen journalisten op de plek van de gebeurtenissen, heeft ook 'thuis' gespecialiseerde journalisten maar maakt tevens gebruik van Twitter of Facebookberichten wanneer het gaat om bronnenverzameling voor artikelen.

Van de elf onderzochte berichten zijn er acht door experts geschreven, de overgebleven drie door journalisten die minder bekend zijn met de toestanden in het Midden-Oosten. Kijkend naar de

¹⁹ Bron: Hans Klis: Tienduizenden Egyptenaren op de been ondanks naderende avondklok. Artikel verschenen op 29-01-2011 in NRC Handelsblad op pagina 3.

²⁰ Ibidem

²¹ Bron: Gert van Langendonck: Mubarak blijft. Maar de demonstranten ook; De betogers in Kairo ontstaken gisteren in woede na de langverwachte toespraak van de Egyptische leider. Verschenen op 11-02-2011 in NRC Handelsblad op de voorkant.

²² Deze informatie komt van de website van *The New York Times*, te bereiken op: <http://www.nytc.com/press/index.html>

trefwoorden komen de volgende resultaten boven water. In de elf onderzochte artikelen komt het woord 'Facebook' in totaal tweeëntwintig keer voor, terwijl 'Twitter' elf keer wordt aangehaald (in totaal drieëndertig keer in elf artikelen). Theoretisch wordt er dus gemiddeld drie keer per artikel verwezen naar één van deze social networking sites. In de praktijk blijkt het echter anders te zijn. De verdeling laat ons interessante cijfers zien.

Zoals reeds gezegd wordt er in totaal drieëndertig keer verwezen naar één van de twee social networking sites (tweeëntwintig keer Facebook; elf keer Twitter). De acht artikelen, geschreven door de genoemde kring journalisten, verwijzen echter maar twee keer per artikel naar Facebook of Twitter. In het geval van acht artikelen betekent dit dat ze zestien keer deze twee termen aanhalen in de acht berichten.

Volgens deze logica kan worden geconcludeerd dat de overgebleven drie artikelen, geschreven door andere journalisten, maar liefst zeventien keer verwijzen naar een social media site. Dit te vaak aanhalen van bepaalde concepten kan ertoe leiden dat mensen beginnen te denken dat Facebook of Twitter inderdaad een revolutie hebben veroorzaakt.

Ondertussen kan de conclusie worden getrokken dat journalisten die expert op dit gebied zijn veel voorzichtiger omgaan met het gebruik van termen als Twitter of Facebook. Andere journalisten halen deze twee termen veel vaker aan in de berichten en lijken hiermee te suggereren dat social media de oorzaak van de revolutie waren. Dit beeld komt niet alleen tijdens de analyse van NYT berichten boven water, ook de analyse van de NRC berichten lijkt dit te ondersteunen. Deze voorlopige hypothese wordt interessant wanneer de berichten van Al-Jazeera ook geanalyseerd zijn. Dit komt later in dit hoofdstuk aan bod. Eerst moet er nog gekeken worden naar de resterende aspecten van deze analyse: de titels van de artikelen en de citaten die gebruikt worden.

Net zoals bij NRC artikelen krijgen nieuwe media weinig plek tijdens de betiteling van een artikel. Uit de elf onderzochte artikelen verschenen er maar twee die op deze manier verwijzen naar nieuwe media. Deze twee verschenen kort nadat Egypte van het web werd afgehaald, net als de twee NRC berichten. De twee titels luiden als volgt:

*Egypt halts most Internet and cell service, and scale of shutdown_surprises experts*²³

*PUSH COMES TO SHOVE: Technology helps ignite change (as in Tunisia). Except when it bolsters oppression (as in Iran)*²⁴

Net zoals bij de NRC berichten kregen de nieuwe communicatiemiddelen weinig plek in de titels, wel meer in het artikel zelf. Kijkend naar de citaten die kranten gebruiken om de lezers te overtuigen van de rol van sociale media, zijn de volgende punten opmerkelijk bij de NYT. In tegenstelling tot het NRC, maakt de NYT veel gebruik van citaten in de artikelen, al gaan deze niet in alle gevallen over de rol van sociale media en het internet. Journalisten interviewen veel mensen op het Tahrir plein en hun woorden worden aangehaald wanneer deze journalisten over specifieke

²³Bron: Matt Richtel en Miguel Helft: Egypt Halts Most Internet and Cell Service, and Scale of Shutdown Surprises Experts, verschenen op 29-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

²⁴Bron: Scott Shane: Push Comes to Shove: Technology helps ignite change (as in Tunisia). Except when it bolsters oppression (as in Iran), verschenen op 30-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

gebeurtenissen of emoties schrijven. Ook vragen journalisten vaak andere deskundigen ter plekke (sociologen, historici, economen) om hun mening, met als doel de situatie daar samen te vatten. Hoewel de NYT ook aangaf dat zij haar berichtgeving mede op Facebook- of Twitterberichten baseert, ziet de lezer hier weinig van terug. Over de rol van het Internet tijdens deze dagen is er wat meer te lezen. In de tabel hieronder zien wij terug welke berichten dit zijn en hoe de balans is geworden:

Citaten over de rol van sociale media	Sociale media berichten
"If you look at the Tunisian uprising, it's the youth uprising. It is the youth that knows how to use the media, Internet, Facebook, so there are other players now" ²⁵	"There are a lot of things wrong with this country. The president has been here for 30 years. Why?" ²⁶
"Almost nobody in Egypt has Internet connectivity. I've never seen it happen at this scale" ²⁷	Freedom, freedom, freedom. Where are the Egyptian people? ²⁸
"The shutdown in Egypt is a tragedy, and it is a colossal mistake on the part of a government that has historically been way out in terms of the internet. It's been a liberal vanguard in a region that is otherwise very conservative" ²⁹	"Although the turmoil in Egypt is a matter for the Egyptian people and their government to resolve, limiting Internet access for millions of people is a matter of concern for the global community" ³⁰
"The government has made a big mistake taking away the option at people's fingertips. They're taking their frustration to the streets. Blogs are not important right now. Things have moved beyond that point" ³¹	"The Arab world is moving from darkness to light...from dictatorship to freedom" ³²

²⁵ Citaat afkomstig van Emad Shahin, Egyptisch geleerde. Verscheen in het artikel van Mona El-Naggar, David Kirkpatrick en Michael Slackman: In New Role, Egypt Youths Drive Revolt, verschenen op 27-01-2011 in The New York Times, op pagina 3.

²⁶ Facebookbericht dat wordt aangehaald in het artikel van Kareem Fahim en Mona El-Naggar: Violent Clashes Mark Protest Against Mubarak's Rule, verschenen op 25-01-2011 in The New York Times op pagina 1-2.

²⁷ Citaat afkomstig van Jim Cowie, hoofd technisch officer van Renesys. Verscheen in het artikel van Matt Richtel en Miguel Helft: Egypt Halts Most Internet and Cell Service, and Scale of Shutdown Surprises Experts, verschenen op 29-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

²⁸ Facebookbericht dat wordt aangehaald in het artikel van Kareem Fahim en Mona El-Naggar: Violent Clashes Mark Protest Against Mubarak's Rule, verschenen op 25-01-2011 in The New York Times op pagina 1-2.

²⁹ Citaat afkomstig van Bill Woodcock, onderzoeksdirecteur van PCH. Verscheen in het artikel van Matt Richtel en Miguel Helft: Egypt Halts Most Internet and Cell Service, and Scale of Shutdown Surprises Experts, verschenen op 29-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

³⁰ Citaat afkomstig van een Facebookwoordvoerder. Verscheen in het artikel van Matt Richtel en Miguel Helft: Egypt Halts Most Internet and Cell Service, and Scale of Shutdown Surprises Experts, verschenen op 29-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

³¹ Citaat afkomstig van Mohhamed el-Nawawy, professor. Verscheen het artikel van Matt Richtel en Miguel Helft: Egypt Halts Most Internet and Cell Service, and Scale of Shutdown Surprises Experts, verschenen op 29-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

³² Facebookbericht van een steungroep in Jeruzalem. Verscheen in het artikel van Scott Shane: Push Comes to Shove: Technology helps ignite change (as in Tunisia). Except when it bolsters oppression (as in Iran), verschenen op 30-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

"Facebook is a great database for the government now" ³³	
---	--

Uit deze berichten komt duidelijk naar voren hoe belangrijk sociale media en het Internet waren voor de mensen in Egypte tijdens de opstand. De verbazing over het afsluiten van het Internet, over het platleggen van de verschillende social media sites en de vrees dat het regime Facebook zal gebruiken om aan data over opstandelingen te komen, maakt duidelijk welk een grote rol nieuwe media in de gebeurtenissen speelden. Toen het land van het Internet werd afgesloten, werd de rol van het Internet nog belangrijker, omdat het er niet meer was. Ondanks de weinige citaten die terug te vinden zijn in de NYT, onderstrepen de berichten over sociale media en het internet hoe belangrijk traditionele media de rol van het Internet achtten tijdens deze dagen. Hoewel er niet letterlijk wordt uitgesproken (opgeschreven) dat social media de revolutie veroorzaakten, is de suggestie hiervoor sterk aanwezig in de teksten die niet door gespecialiseerde journalisten zijn geschreven.

4.3 Case III: Al-Jazeera

De enige, politiek onafhankelijke televisiezender in het Midden-Oosten – zo zou Al-Jazeera (het betekent 'schiereiland' in het Arabisch) kunnen worden beschreven. Deze televisiezender won al snel het vertrouwen van de westerse media, die graag berichten van deze televisiezender overnemen.³⁴ Naast het uiten van verschillende meningen, durft Al-Jazeera ook in het openbaar kritiek te geven op de regeringen zelf via haar journalisten, die al snel op de plek van verschillende belangrijke gebeurtenissen kunnen zijn in de Arabische landen. Door deze onafhankelijke berichtgeving kon Al-Jazeera zich onderscheiden van de andere, door de regering gecensureerde media en een internationaal erkende nieuwszender worden. Al-Jazeera als televisiezender is gespecialiseerd in het continu (non-stop) verspreiden van nieuws over de hele wereld. De zender is in 1996 opgericht, kort nadat de uitzendingen van de BBC werden gecensureerd door Saudi Arabië. De zender werd belangrijk tijdens de Irakoerlog, toen Al-Jazeera verslaggevers in Irak had. Hiermee kon Al-Jazeera betrouwbare informatie verspreiden die snel door andere belangrijke nieuwsmedia werden overgenomen. Net zoals alle moderne nieuwsmedia, heeft Al-Jazeera ook nieuws om het halve en hele uur, precies in de stijl die wij van CNN of de BBC gewend zijn. Hoewel Al-Jazeera zich voornamelijk op de Arabische populatie richtte, is hij snel uitgegroeid tot een internationale zender, met ook een vestiging in de Verenigde Staten, naast die in Qatar (Miles, 2006: 1-15). Sinds 2006 beschikt Al-Jazeera ook over een Engelse versie. Hoewel Al-Jazeera een televisiezender is

³³ Citaat afkomstig van Ahed al-Hindi, een activist uit Syrië. Verscheen in het artikel van Scott Shane: Push Comes to Shove: Technology helps ignite change (as in Tunisia). Except when it bolsters oppression (as in Iran), verschenen op 30-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

³⁴ Al-Jazeera wordt vaker beschuldigd van 'niet onafhankelijke' berichtgeving door andere Arabische landen, doordat ze aan bepaalde landen meer ruimte geven in de berichtgeving, terwijl andere in mindere mate worden besproken. Al-Jazeera stelt dat ze niet altijd en overal aanwezig kunnen zijn. Toch proberen ze zo objectief en onafhankelijk mogelijk te zijn. Hoe onafhankelijk de zender is kan inderdaad een vraag zijn, want de zender wordt gefinancierd door een neef van de sjeik van Qatar. Tegenwoordig wordt Al-Jazeera er ook van beschuldigd dat zij alleen bezig zijn om het imago van Qatar steeds beter te maken en dat de zender eigenlijk alleen een wapen is in de handen van de emir van Qatar om internationaal invloed uit te oefenen (Erdbrink, 2011).

(traditioneel medium) en geen gedrukt medium, zijn er toch enkele geschreven nieuwsberichten op de website terug te vinden. Voor deze analyse zijn de berichten uit de rubriek 'News' gebruikt.

De nieuwsberichten van Al-Jazeera verschillen van de NYT en NRC berichten die door journalisten zijn geschreven die geen expert op dit gebied zijn. Bij beide genoemde kranten is duidelijk geworden dat artikelen die door de zogenaamde experts zijn geschreven relatief weinig aandacht aan Facebook en Twitter hebben besteed. In plaats daarvan werd de nadruk gelegd op de mogelijk achterliggende sociale en culturele veranderingen van de revolutie. Artikelen die door andere journalisten zijn geschreven haalden de twee termen juist zo vaak aan dat de lezers het idee konden krijgen dat de revolutie in Egypte te danken is aan social media. Al-Jazeera blijkt objectiever te kijken naar de gebeurtenissen dan de meeste westerse media, doordat de journalisten die daar werken allemaal experts op dit gebied zijn. Dat is te danken aan de achtergrond en cultuur van de verschillende journalisten van Al-Jazeera. Al-Jazeera maakt naast van deze journalisten gebruik van Twitter- en Facebookberichten wanneer het gaat om het weergeven van de woede en teleurstelling van Egyptenaren zelf. In de zeven geanalyseerde artikelen wordt slechts in twee over Facebook en Twitter geschreven, in totaal komen de woorden 'Facebook' vier keer, en 'Twitter' elf keer voor. De twee artikelen verschenen op 26 en 28 januari.³⁵ Op deze laatste datum werd Egypte van het Internet afgesloten. In dit artikel wordt de reden van de afsluiting – dat de Egyptenaren zich zouden groeperen en verzamelen via deze social media sites – breed besproken en dan kan men natuurlijk niet voorkomen dat deze twee sites herhaaldelijk genoemd worden. In de rest van de artikelen wordt er met geen enkel woord gesproken over Twitter of Facebook. Al-Jazeera kan zich zichtbaar onderscheiden van de meeste westerse media door de nadruk niet op de rol van sociale media te leggen. Zij leggen de nadruk op het belang van de bevolking, de daden, de achtergrondinformatie en de levensomstandigheden, waardoor de uitbraak van zo'n revolutie dan ook niets anders was dan een noodzakelijke en niet te voorkomen volgende stap in de geschiedenis van het Egyptische volk.

Ook in dit geval werd er gekeken naar de titels van de verschillende berichten. Ik was voornamelijk benieuwd of nieuwe media een grotere rol zouden krijgen tijdens de betiteling van de artikelen. Echter leverde de analyse hetzelfde resultaat op als in het geval van NRC en NYT. De volgende twee titels verwijzen naar de nieuwe media, de rest bericht over de revolutie zelf en over Mubarak's handelingen:

*Game Over: First Tunisia now Egypt? - Is Egypt the next Tunisia, and should Western governments support popular protest movements?*³⁶

*Online activism fuels Egypt protest - Online social networks being used by activists to communicate and organise anti-government protests*³⁷

³⁵ Het artikel van 26 januari heeft de titel Can Egyptians Revolt? – Inspired by the Tunisian example, Egyptians take to the streets in their own protest. But can it last? Artikel verschenen op 26-01-2011 op de website van Al-Jazeera. Te bereiken op <http://english.aljazeera.net/indepth/2011/01/2011126105953366758.html>
Het artikel van 28 januari heeft de titel Online activism fuels Egypt protest en verscheen op 28-01-2011 op de website van Al-Jazeera. Te bereiken op

<http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128102253848730.html>

³⁶ Dit artikel verscheen op 27-01-2011 op de website van Al-Jazeera. Te bereiken op <http://english.aljazeera.net/indepth/features/2011/01/2011126102959606257.html>

³⁷ Dit artikel verscheen op 28-01-2011 op de website van Al-Jazeera. Te bereiken op <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128102253848730.html>

Als laatste stap werd er gekeken naar de citaten die Al-Jazeera gebruikte tijdens de berichtgeving. Dit keer wordt weer gebruik gemaakt van het tweeledig onderscheid van mijn kant, oftewel het kijken naar citaten over de rol van sociale media, en naar sociale media berichten zelf. Alle berichten van de onderzochte artikelen zijn te vinden in de tabel hieronder:

Citaten over social media	Social media berichten
GEEN	"#Egypt protests begin from mosques & churches, #Muslims #Christians 2gether#Jan25." ³⁸
	"#Jan25 #Egypt Good news, morale in Cairo still high, veteran activists from 60s & 70s r spreading knowledge of predigital ways 2 coordinate." ³⁹
	"Without revolution, there is no democracy. Without internet, there is no freedom. We Japanese support you!!?#Egyptian" ⁴⁰
	"If you are in the #USA, call your congress representatives to unlock internet and phone networks in #Egypt!" ⁴¹
	"#Egyptians: Friday I I'll be on #Twitter ALL DAY: if social media blocked write to me eltahawy67@gmail.com and I'll spread word. #Jan25" ⁴²
	"Just had a peek outside the window this Friday morning. Everything looks quiet so far in Tahrir square, I don't see any police #jan25" ⁴³
	"Internet service down across #egypt #jan25.

³⁸ Twitterbericht van Rasdwda, in artikel Online activism fuels Egypt protest - Online social networks being used by activists to communicate and organise anti-government protests verschenen op 28-01-2011 op de website van Al-Jazeera. Te bereiken op <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128102253848730.html>

³⁹ Twitterberi van Eacusa in hetzelfde artikel

⁴⁰ Twitterbericht van Takamit7 in hetzelfde artikel

⁴¹ Twitterbericht van Alihabibi1 in hetzelfde artikel

⁴² Twitterbericht van Mona Eltahawy in hetzelfde artikel

⁴³ Twitterbericht van Anonymus in hetzelfde artikel

	Will be tweeting on Friday by alternative means." ⁴⁴
--	---

Berichten als alle bovenstaande schetsen een duidelijk beeld over Egypte en het belang van het Internet daar. Interessant is dat er slechts één artikel uitgebreid over het Internet vertelt. Dit werd geschreven toen Egypte van het Internet werd afgehaald.

Bovenstaande uitspraken zijn dan ook niet aangehaald om het belang van sociale media te bewijzen, maar meer om de frustratie van de bevolking aan te tonen en ook om te berichten over de huidige situatie. In sommige gevallen komt echter ook het belang van sociale media naar voren, wanneer bijvoorbeeld activisten elkaar vragen en verzekeren op de ene of andere manier het nieuws te blijven verspreiden. Het wordt ook snel duidelijk waarom de eerste kolom in bovenstaande tabel leeg blijft: er zijn geen directe uitspraken gedaan over de rol van sociale media in de onderzochte berichten. Dit is niet heel bijzonder, wetende dat Al-Jazeera vrij weinig aandacht had besteed aan het verheerlijken van de rol van sociale media.

In dit hoofdstuk werden de berichten van de traditionele media bekeken en werd al gauw duidelijk dat er vrij grote verschillen zijn in de berichtgeving over de rol van sociale media tijdens de revolutie in Egypte. Kranten die met meer experts werken kunnen een objectiever beeld geven van de gebeurtenissen daar, terwijl anderen die hun berichtgeving op andere bronnen baseren en maar sporadisch gebruik maken van experts, suggereren dat de rol van sociale media in Egypte groter was dan zeer waarschijnlijk daadwerkelijk het geval is geweest. Dit laatste gold voornamelijk voor de berichten van NRC Handelsblad. Uit de dertien onderzochte berichten waren er maar vijf mede door een expert geschreven. Maar, alsof NRC dit zelf ook had beseft, publiceert de krant op 13 mei 2011 een artikel dat een veel genuanceerder beeld geeft over de rol van traditionele en social media in de Arabische Lente.⁴⁵ Dit artikel gaat in op de rol van social media en reflecteert ook op de rol van traditionele media, met name Al-Jazeera in Egypte. Uit de regels kan men duidelijk opmaken dat hoewel moderne media (Facebook, Twitter of Al-Jazeera zelf) de motoren van een democratische samenleving zijn, wij niet moeten denken dat ze ook de oorzaken van een democratische samenleving kunnen zijn. Zoals de journalist zelf ook in het artikel toegeeft: "De revoluties zouden ook zonder Al-Jazeera hebben plaatsgehad."⁴⁶

In het vervolghoofdstuk wordt er uitgebreid gekeken naar hoe groot de rol van sociale media kon zijn, en hoe dit overeenkomt met de beelden die sommige kranten de lezers hebben geschetst.

⁴⁴ Twitterbericht van Al-Jazeera in artikel *Online activism fuels Egypt protest - Online social networks being used by activists to communicate and organise anti-government protests* verschenen op 28-01-2011 op de website van Al-Jazeera. Te bereiken op <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128102253848730.html>

⁴⁵ Bron: Thomas Erdbrink: *Oren en ogen van de opstand; Een moderne revolutie deint op het ritme van moderne media: Facebook, Twitter en Al-Jazeera*, verschenen op 13-05-2011 in NRC Handelsblad op pagina 4-5.

⁴⁶ Ibidem

Hoofdstuk V: Facebook: platform voor berichtgeving en voor berichtmaking

Door de opkomst van sociale media is het mogelijk geworden dat burgers actiever gaan participeren in politieke issues (Hansen, 2010: 7). Door te kijken naar deze activiteiten, of in de meeste gevallen naar de berichten die burgers aan elkaar sturen, konden de verschillende media berichten over de Egyptische toestanden. Het bekijken en volgen van deze berichten is een ideale manier om aan nog meer informatie te komen (door te kijken naar het live actie-reactie verkeer). De vraag is of de Facebookpagina van de rebellen in Egypte genoeg informatie kan leveren aan de infodorstige westerse journalisten en hun publiek. Om er achter te komen hoe groot de rol van Facebook of Twitter in de revolutie was, is het noodzakelijk om te kijken naar de social networking site zelf. In dit onderzoek wordt Facebook uitgebreid besproken om erachter te komen of Facebook inderdaad een doorslaggevende rol in de Arabische Lente heeft gespeeld.

Zowel in de berichtgeving van The New York Times als in de Al-Jazeera berichten wordt er verwezen naar de belangrijkste Facebook-pagina van de revolutie in Egypte: 'We are all Khaled Said'. Dat de berichten op de Facebookpagina 'We are all Khaled Said' een uitstekende bron zijn, komt duidelijk naar voren wanneer de verschillende kranten- en online berichten meerdere rebellen en hun berichten aanhalen om zo nog meer kracht aan hun berichten toe te kennen. Denkend dat het in de gaten houden van deze platformen genoeg kan zijn voor het live volgen van de gebeurtenissen, zijn we echter *further from the truth* dan wij geloven. Want niet alles is terug te lezen op Facebook, hoewel bepaalde krantenberichten dit wel suggereren.

Voor de analyse van de Facebookberichten is het belangrijk om te kijken hoeveel Egyptenaren toegang hebben tot Internet en wat dit in het algemeen kan vertellen over de mogelijkheden die Egyptenaren tijdens de revolutie hadden. Momenteel leven er ongeveer 82 miljoen mensen in Egypte. Volgens de database van de Internet World Stats zijn er ongeveer 20,1 miljoen Internetgebruikers in Egypte in 2011, dat is ongeveer een kwart van de bevolking.⁴⁷ Niet iedere gebruiker in Egypte heeft een Facebookprofiel, waardoor er logischerwijs geconcludeerd kan worden dat er minder Facebookgebruikers zijn dan Internetgebruikers. Wat voor de revolutie belangrijk was, was dat er een Facebookpagina werd aangemaakt die snel de populairste en daardoor belangrijkste pagina van de revolutie werd. Op deze pagina konden rebellen berichten posten, maar ook mensen die vanuit thuis of vanuit het buitenland de gebeurtenissen in de gaten hielden. Meestal werd er in het Engels gepost zodat ook buitenlanders een grip konden krijgen op wat er allemaal gebeurde in het land.

Om te kijken of er sprake kan zijn van politieke participatie op Facebook heb ik een aantal berichten verzameld uit de periode 25 januari t/m 31 januari 2011 en 12 februari 2011. Door de grote hoeveelheid berichten heb ik besloten een selectie te maken. Alleen berichten die de meeste comments hadden werden opgenomen in deze analyse, in totaal 844 Facebookberichten.

5.1 Facebookpagina, traditionele media en de revolutie – wat zit erachter?

De gebruikers van de Facebookpagina van de revolutie bleken snel berichten te verspreiden over de gebeurtenissen omtrent de opstand in Egypte. Deze berichten konden duizenden of zelfs miljoenen mensen binnen een paar minuten bereiken, dankzij de werking van sociale media (Hansen, 2010: 14).

⁴⁷ Bron: Internet World Stats bereikbaar op <http://www.internetworldstats.com/stats1.htm>

Om een beter begrip te krijgen van wat er achter deze berichten zit, heb ik een aantal punten verzameld waar ik op lette tijdens het lezen en analyseren van deze berichten. Aan de hand van deze punten werden de berichten geanalyseerd. Als eerste werd er gekeken naar het aantal verzamelde berichten en wie deze berichten verspreidde (type gebruiker). Verder keek ik ook naar wat voor berichten op de site zijn gepost (type bericht). Met deze informatie in combinatie met de gegevens over de Internettoegang in Egypte wordt er een poging gedaan om uitspraken over de politieke participatie van de Egyptenaren te kunnen doen.

5.2 Bevindingen – Type Facebooker, type bericht

Kijkend naar de berichten op de populairste pagina van de opstand valt een aantal dingen meteen op. Als eerste wordt het meteen zichtbaar dat de pagina ook door heel veel buitenlanders wordt bezocht, die in het Engels of andere talen berichten achterlaten aan de burgers van Egypte. Deze buitenlanders posten over hun gevoelens over de opstand en proberen mensen daar te supporten. Ik was benieuwd naar hoeveel mensen op deze pagina posten, die mogelijk ook deelnemen aan de demonstraties op het Tahrir plein of ergens anders in Egypte. Kijkend naar het type bezoeker van de pagina, kunnen we drie soorten onderscheiden.

Buitenlanders

De eerste soort bezoekers zijn de buitenlanders, die vanuit het buitenland verder niets kunnen doen dan hun gevoelens en frustraties te delen met de opstandelingen en hun meningen te uiten. Ze kunnen er nu eenmaal niet bij zijn, niet naar het Tahrir plein gaan. Het type berichten dat buitenlanders versturen kan in vier categorieën ingedeeld worden:

- 1) Tot de eerste categorie behoren de berichten die een parallel vormen met een vergelijkbaar, tot succes gebracht protest in het verleden. Zo'n bericht is bijvoorbeeld de post van Jill Elyse Grossvogel: " I remember Kent State. I remember the screams of 'you can't kill us all' and I remember the friends killed in civil rights freedom busrides down to the south, and I remember that once a movement like this starts, nothing on earth can stop it. Be strong, Egypt. Hold tight"(Jill Elyse Grossvogel).⁴⁸
- 2) Berichten die de frustratie van de mensen uiten komen vaker voor dan de eerste categorie berichten. Zo verwoordt Johan Fantomen Ellstrom zijn gevoelens wanneer hij het volgende zegt: "Go go ppl of Egypt! Get rid of that US supported SOB-dictator! The hopes of free people all around the world are with you, be strong and hang in there! Regards from Sweden" (Johan Fantomen Ellstrom).⁴⁹
- 3) De derde categorie bevat vragen en antwoorden over hoe mensen vanuit het buitenland de Egyptenaren kunnen helpen. Zoals het bericht van Marcelo Tobar het laat zien: "Is this true? How can the international community help?" (Marcelo Tobar).⁵⁰ Er zijn ook mensen actief op deze pagina die met ideeën komen over hoe mensen in het buitenland zich moeten inzetten voor Egypte. Zo schrijft ene Margaret Green het volgende:" Ring the Egyptian embassies in

⁴⁸ Facebook: bericht van Jill Elyse Grossvogel. Geplaatst op 25 januari 2011.

⁴⁹ Facebook: bericht van Johan Fantomen Ellstrom. Geplaatst op 25 januari 2011.

⁵⁰ Facebook: bericht van Marcelo Tobar. Geplaatst op 26 januari 2011.

our countries, give them a piece of our mind, tell them that we are watching!” (Margaret Green).⁵¹

- 4) De meeste berichten die door de buitenlanders geplaatst zijn, komen in de vierde categorie te staan. Deze zijn korter, en kunnen de Egyptenaren alleen met woorden steunen, zoals het bericht van Clara Imm: “ [hartje] from Germany to the brave people of Egypt!” (Clara Imm).⁵²

De meeste berichten afkomstig van buitenlanders kunnen in principe niet veel bijdragen aan de revolutie, behalve dat hun mening mogelijk het standpunt weerspiegelt van het land waar zij vandaan komen. Een soort internationale support, waar veel Egyptenaren op dat moment van protest niet veel aan hebben, maar die hen toch een gevoel van steun geeft. Uit de 844 berichten die ik heb onderzocht, heb ik gevonden dat er 420 berichten van buitenlanders afkomstig zijn. Of iemand buitenlander is, heb ik door middel van het bezoeken van zijn of haar profiel bepaald, waar ik kon zien uit welk land die persoon afkomstig is. Het feit dat bijna 50% van de berichten van buitenlanders afkomstig is, vertelt veel over de situatie. Alvorens nader op deze cijfers in te gaan, wil ik nog naar de twee andere categorieën kijken.

‘Afwezige’ Egyptenaren

Het tweede type bezoeker is de Egyptenaar, die om verschillende redenen niet bij het protest aanwezig kan zijn. De Egyptenaren die in het buitenland verblijven of wonen behoren ook tot deze categorie. Tot deze categorie behoren 380 uit de 844 onderzochte berichten. Er kunnen drie typen berichten worden onderscheiden:

- 1) In de eerste categorie kunnen de berichten ingedeeld worden die om meer informatie omtrent de gebeurtenissen vragen. Mensen willen meer informatie verkrijgen over de situatie en zijn natuurlijk bezorgd over familieleden die misschien zelf deelnemen aan de demonstraties of die in de buurt van de demonstraties wonen. Zo luidt het wanhopige bericht van Shahd Mohammed: “Anyone info about the people in Cairo? My family lives near the Tahrir but I can’t contact them. No Vodafone in Egypt?” (Shahd Mohammed).⁵³ Ook Tamra El Monem is op zoek naar familieleden die naar Cairo zijn gegaan om te demonstreren: “My brother went to Cairo yesterday and sincel didn’t have contact with him. I can’t call him. How is the situation in Cairo?” (Tamra El Monem).⁵⁴
- 2) Veel mensen willen niet eens echte informatie met de anderen delen, maar geven comments zoals ‘Great’ of ‘Waiting for photo updates’ etc. Dit zijn de vaakst verzonden berichten en deze behoren tot de categorie ‘korte berichten’.
- 3) Net zoals in het geval van buitenlanders, versturen niet aanwezige Egyptenaren ook berichten die de deelnemers op het Tahrir plein willen aanmoedigen (support). Zo schrijven Amena Hassan en Ghada Shereif het volgende: “ Good! Go and stand up for ur

⁵¹ Facebook: bericht van Margaret Green. Geplaatst op 30 januari 2011.

⁵² Facebook: bericht van Clara Imm. Geplaatst op 11 februari 2011.

⁵³ Facebook. Bericht van Shahd Mohammed. Geplaatst op 27 januari 2011.

⁵⁴ Facebook. Bericht van Tamra El Monem. Geplaatst op 27 januari 2011.

rights!” (Amena Hassan) en “FIGHT!FIGHT!!!! Don’t give up!!!” (Ghada Shereif).⁵⁵ Een vergelijkbaar bericht kwam ook van Ashira Husari: “Go out take over! He has to fall!!!” (Ashira Husari).⁵⁶

Deelnemers

Het derde type bezoekers bestaat uit mensen die zelf ook deel hebben genomen aan de protesten. Deze categorie is de kleinste, aangezien Egyptenaren die zelf op bijvoorbeeld het Tahrir plein zijn, van mobiel internet afhankelijk zijn om Facebookberichten achter te kunnen laten. Via smartphones zou het kunnen lukken, maar de vraag is hoeveel mensen op dat moment een smartphone met internettoegang in bezit hadden. Gezien het aantal internetgebruikers en de infrastructuur in Egypte, kan er voorzichtig worden geconcludeerd dat er nog heel weinig mensen dit soort apparatuur bezitten. Berichten achteraf (van thuis uit) posten is een mogelijkheid, dat zien wij wel een paar keer terug op de Facebookpagina van Khaled Said. Het aantal berichten, dat mogelijk van mensen afkomstig is die zelf ook hebben deelgenomen aan de protesten, is vierenzeventig, ca. 5,2% van de onderzochte berichten. Het type verstuurde berichten kan in drie categorieën worden verdeeld:

- 1) De meeste berichten vragen om hulp. Zo bericht Mayye Mohy Elattar het volgende: “Plz we need help from all the people at home to come down to the protesters with food and water and blankets in el tahrir” (Mayye Mohy Elattar).⁵⁷
- 2) Er zijn berichten die juist adviezen verspreiden over wat deelnemers moeten doen als hen iets overkomt. Het advies van Kamal E. Aly luidt als volgt: “TAKE THE STREETS RANDOMLY...STAY TOGETHER AND HOLD THE LINE...WHENEVER U FIND POLICE TRUCKS, TANKS, FORCES....THROW MOLOTOV ON THEM!!! LET THEM BURN” (Kamal E. Aly).⁵⁸
- 3) Anderen geven informatie over wat ze aan het doen zijn, zoals het volgende bericht: “going to the presidential palace to capture him” (Pola Malak).⁵⁹ Ook Nadine Salama stuurt een bericht over de gang van zaken en informeert de mensen: “Rumours of a military coup coming...They were waiting for the speech before taking action” (Nadine Salama).⁶⁰ Ook worden berichten verspreid die de plannen van de volgende dag beschrijven, zoals dat van Rania Elkady: “Tomorrow we will go to the palace in millions” (Rania Elkady).⁶¹

Dit zijn slechts enkele voorbeelden uit de vierenzeventig berichten die mogelijk van de protestanten afkomstig zijn. Maar wat vertellen deze berichten en de percentages over de participatie van Egyptenaren tijdens deze dagen? Opvallend is dat bijna 50% van de geplaatste berichten op deze site van buitenlanders afkomstig is. Dit kan verwijzen naar de grote internationale interesse in de gebeurtenissen, maar het kan ook verwijzen naar de beperkte internettoegang van de Egyptenaren. Ook het feit dat maar 5,2% van de onderzochte berichten mogelijk afkomstig is van

⁵⁵ Facebook. Bericht van Ghada Shereif. Geplaatst op 26 januari 2011.

⁵⁶ Facebook. Bericht van Ashira Husari. Geplaatst op 11 februari 2011.

⁵⁷ Facebook. Bericht van Mayye Mohy Elattar. Geplaatst op 28 januari 2011.

⁵⁸ Facebook. Bericht van Kamal E. Aly. Geplaatst op 31 januari 2011.

⁵⁹ Facebook. Bericht van Pola Malak. Geplaatst op 11 februari 2011.

⁶⁰ Facebook. Bericht van Nadine Salama. Geplaatst op 11 februari 2011.

⁶¹ Facebook. Bericht van Rania Elkady. Geplaatst op 10 februari 2011.

echte deelnemers vertelt ons iets: het opmerkelijk lage percentage kan verwijzen naar de beperkte technische mogelijkheden in het land (mensen hebben immers mobiel Internet nodig om vanaf het plein zelf te kunnen berichten). Ook kan dit ernaar verwijzen dat Facebook niet het meest geschikte platform is om actuele informatie met elkaar te delen, daar heb je immers Twitter voor. Het bekijken van Twitterplatforms van verschillende personen en groepen zou dan ook een aanvulling op deze studie kunnen zijn. Heel veel van de onderzochte berichten bevatten maar kort 'Great' of 'Go, Go Egypt' gedachten. De door de kranten gesuggereerde verwachting, namelijk dat deze berichten de revolutie veroorzaakten, wordt niet bevestigd.

Ondanks deze bevinding en percentages betreffende de actieve deelnemers, kan de sterke politieke participatie van de Egyptenaren via Facebook of andere sociale media platforms hen niet worden ontnomen. Deze kanalen werden gebruikt, ook in het buitenland en tevens door journalisten, om informatie te verspreiden. Het feit dat de opstand zo lang aanhield en zo veel mensen bereikte is deels te danken aan de beschikbaarheid van social networking sites. Deels, en dus niet helemaal. Zoals Willkowsky, een van de opstandelingen in Cairo zei: "5 years ago no revolution was twittered. It is no problem to go without Internet, I bet most of the protesters do not use Facebook or Twitter" (Willkowsky).⁶²

Hoofdstuk VI: Van participatiecultuur naar politieke participatie – Een geslaagd Egypte

Het concept participatiecultuur is tegenwoordig erg populair. Veel wetenschappers kijken naar de verschillende takken van populaire participatiecultuur. Zeker de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van ICT geven steeds meer uitdaging aan wetenschappers om het nu al uitgebreide palet van verschillende benaderingen nog verder uit te breiden. Echter wordt één tak, namelijk politieke participatie, in minder mate besproken in de populaire cultuur. Ondanks de deuren die het Internet heeft geopend voor actieve politieke participatie blijft dit onderwerp toch onderbelicht, een stiefkindje van de participatiecultuur (Sylvester en McGlynn, 2009: 66). In zijn boek *Bastard Culture* beschrijft de mediawetenschapper Mirko T. Schaefer hoe politieke participatie in eerste instantie het privilege van de machthebbende was, maar hoe langzamerhand iedereen mee wilde doen. De opkomst van de massaproductie heeft dit verschijnsel versneld en de komst van het internet heeft het in een stroomversnelling gebracht: "The significant shift is that audiences are turning from interpreting to actually producing mediatexts" (Schaefer, 2011: 41). Zoals Kann, Berry, Gant en Zager in hun studie ook zeggen: "participatory culture allows and encourages the creation of media and meaning. It provides youths with the opportunity to become directly and immediately involved in public discourse" (Kann et.al. 2007: 8). Oftewel: consumenten worden producenten van verschillende mediateksten, ook ten behoeve van politieke participatie.

Burhan Ghalioun stelt dat "the rise of people as the major actor and as the center of political life and public decision is the essence of political modernity" (Ghalioun, 2011: 2). Politieke participatie, in welke betekenis dan ook, is dus een vereiste voor de moderne democratie, en daar streeft Egypte naar. Het concept politieke participatie wordt in de studie van Al-Sayyid, professor en directeur van de Cairo Universtiy, geformuleerd als "any kind of behavior which aims at influencing the public decision making process [...]" (Al-Sayyid, 2003: 2). Zoals Tolbert en Mcneal het beter concretiseren "political participation is also defined by activities such as contacting political officials,

⁶² Facebook. Bericht van Willkovski. Geplaatst op 12 februari 2011.

attending a rally, or signing a petition” (Tolbert en Mcneal, 2003: 177). Dit was de Egyptenaren ontnomen, en mede hierdoor zijn ze de straat op gegaan en doorgedaan met hun demonstraties. Dit land is nu een uitstekend voorbeeld van een geslaagde (deels online) politieke participatie, die voor veranderingen zorgde: de mogelijkheid in een modern democratisch land te leven waar mensen het recht hebben om te kunnen beslissen over hun lot.

6.1 Wel of geen social media revolutie?

Gezien de gebeurtenissen in Egypte en wat er allemaal in de kranten en op het Internet werd geschreven kan men zich afvragen of er sprake was van een Facebook of Twitter revolutie. In de studie van Michelle Oosthuyzen wordt dit onderwerp nader belicht. Zij neemt zowel de cybersceptici als de cyberoptimisten onder de loep, kijkt van beide kanten naar het verhaal van het Midden-Oosten en concludeert dat zowel vanuit de ene als van de andere kant het uitroepen van sociale media tot oorzaak van de revolutie te kort door de bocht is.⁶³ Zoals zij het stelt: er kan nooit één aspect tot oorzaak worden uitgeroepen, want revoluties zijn altijd de uitkomst van langdurige sociaal-historische ontwikkelingen. Tot deze conclusie ben ik ook gekomen wanneer ik krantenberichten geschreven door experts vergeleek met berichten die door journalisten zijn geschreven die minder kennis hebben van de Arabische landen. De berichten van bijvoorbeeld Al-Jazeera leggen niet de nadruk op de rol van social media maar op de omstandigheden die ertoe konden leiden dat mensen opstonden tegen hun regering. Terwijl aan de andere kant een journalist zoals Scott Shane (NYT) die minder bekend is met de Arabische wereld juist de nadruk legt op de rol van social media in zijn artikel.⁶⁴ Hij doet het door het vaak aanhalen van termen als ‘Facebook’ en ‘Twitter’, suggererend dat deze twee verantwoordelijk zouden zijn voor de revolutie.

Dit betekent natuurlijk niet dat de rol van sociale media onderschat moet worden. Zowel cybersceptici als cyberoptimisten erkennen de belangrijke rol van sociale media als middel van communicatie tussen de mensen tijdens de gebeurtenissen in de Arabische wereld (Oosthuyzen, 2011). Maar te stellen dat sociale media de oorzaak van de revolutie zijn, is nog steeds te kort door de bocht. Ook Evgeny Morozov kijkt hier zeer kritisch naar en concludeert dat de termen Twitter-en Facebook revolutie niet meer zijn dan ‘speculatieve woorden van een trotse vader’. Oftewel: hij ziet een trend ontstaan in de westerse media waarbij met trots wordt verwezen naar een Amerikaanse technologie die in het Midden-Oosten voor veranderingen zorgde. De conflicten tussen het Westen (en dan voornamelijk de VS) en de Arabische wereld zijn in het algemeen wel bekend. Nu verwijzen westerse media naar de doorslaggevende rol van de westerse technologie in de Arabische wereld en geven ze meteen een doorslaggevende rol aan deze technologie, die de rol van de ‘*human agency*’ in de opstand ondermijnt. Morozov ziet de zogenaamde Twitter-of Facebook revolutie als goed werkende westerse propaganda en maakt zijn standpunt meteen duidelijk:

⁶³ Cyberoptimisten geloven dat social networking sites een zeer positief effect hebben op mensen, in de zin dat deze sites de relaties met anderen verdiepen, dat het delen van ervaringen via social networking sites mensen dichter bij elkaar brengt en dat deze sites mensen echt met elkaar kunnen verbinden. Cybersceptici bekritisieren deze stellingen niet, maar zetten er een vraagteken bij.

⁶⁴ Bron: Scott Shane: Push Comes to Shove: Technology helps ignite change (as in Tunisia). Except when it bolsters oppression (as in Iran), verschenen op 30-01-2011 in The New York Times, op pagina 2.

After all, the world has yet to meet a Soviet dissident who doesn't think it was the fax machine that toppled the Politburo – or a former employee of Radio Free Europe of Voice of America who doesn't think it was western radio broadcasting that brought down the Berlin Wall (Morozov, 2011b).

Technologie maakt geen revolutie. Mensen wel.

Echter, sociale media als communicatiemiddel hebben een andere soort revolutie in het Midden-Oosten waargemaakt: een revolutie in het denken van de burgers van de Arabische landen. Sowieso heeft het Internet als nieuw medium meer vrijheid aan de mensen gegeven met de mogelijkheid om vrijer te denken en om uit de wereld te stappen waarin zij onder de controle van de staat leefden. Ook moeten wij niet vergeten hoe deze mensen door middel van dit vrijer denken tot nieuwe ideeën kwamen en steeds opener met elkaar zijn gaan praten. Het Internet als medium heeft deze mogelijkheid aan de mensen gegeven en zij hebben de mogelijkheid gegrepen. Voor hen was dit al een soort revolutie, al was deze niet zo luid als de revolutie in 2011, die zich van binnenuit groot maakte en uitbarstte op een dag in januari 2011. En hiermee zijn we dan weer terug bij waar Oosthuizen het over heeft gehad: de revolutie is een antwoord op een sociaal-cultureel probleem, dat al langer onder de bevolking bestaat. En dan komt de druppel die de emmer doet overlopen. De kwestie hier is: wat was deze laatste druppel? Facebook en Twitter als middelen in de strijd? Of de wreedheid van Hosni Mubarak? Of misschien een combinatie van beide?

Één aspect is ons duidelijk geworden tijdens de opstand in Egypte. Het concept *slacktivism* van Christensen en Morozov is niet van toepassing op het Egyptische volk.⁶⁵ Morozov en Christensen kijken allebei vanuit een westers oogpunt naar politieke participatie en concluderen dat het Westen gefaald heeft actief deel te nemen aan politiek, ook in het tijdperk van social media, wanneer het steeds makkelijker wordt om elkaar aan te spreken, groepen te vormen en massaal de straat op te gaan (Lynch, 2009:2). Volgens Christensen zijn *slacktivists* te lui geworden om hun handen vuil te maken, om zo de benodigde moeite te doen hun doel te bereiken. Zo concludeert hij ook dat actieve online deelname niet per se leidt tot actieve offline deelname (Christensen, 2011: 5-7). Morozov vult hem aan en stelt verder dat activisten, of beter gezegd *slacktivists* tegenwoordig niet meer zo goed weten wat ze verder moeten doen. Als het groepje gevormd is en op straat staat, wat dan verder? Hij zegt: "In most cases, what comes next is spam" (Morozov, 2011a: 191). Meestal is er geen duidelijk doel, of een leider. Het Internet maakt het voor iedereen mogelijk om leider te worden, maar wie doet het dan? Iedereen wacht, uiteindelijk geen leider, dan chaos en niets (Morozov, 2011: 195-197). Natuurlijk wordt het niet altijd niets, want uitzonderingen zijn er wel. Denk bijvoorbeeld aan de recente gebeurtenissen in Londen in augustus 2011. Deze gebeurtenissen zijn zeldzaam in de westerse samenleving.

Conclusie – kranten, Facebook, wetenschappers en opstandelingen. Wat is de plek van de revolutie?

Toen ik met dit onderzoek begon had ik het vermoeden dat kranten ons willen doen geloven dat de revolutie in Egypte alleen te danken was aan social media. Mijn voorgevoel werd deels bevestigd toen drie belangrijke gedrukte media werden onderzocht. Uit het onderzoek is duidelijk naar voren

⁶⁵ Slacktivism verwijst naar het gedrag van internetactivisten, die zichzelf via social media sites groeperen maar die niet of zelden daadwerkelijke acties ondernemen om hun (politieke) doelen te bereiken.

gekomen dat journalisten die de benodigde expertise op het gebied van de Arabische wereld niet hebben, artikelen schrijven die inderdaad blijken te suggereren wat ik hierboven had aangegeven. Echter is dit gevoel meteen weg wanneer experts aan het geschreven woord komen. Artikelen die door deze gespecialiseerde journalisten worden geschreven leggen de nadruk niet op de rol van social media, maar op de achterliggende sociaal-culturele, economische en historische redenen van de revolutie.

Omdat de ervaring leert dat de meeste journalisten die over de gebeurtenissen in Egypte berichten de kennis van experts op het gebied van de Arabische wereld niet hebben, had ik nog steeds het gevoel dat de meeste lezers zullen geloven in de wereldschokkende kracht van social media. Simpelweg omdat de meeste artikelen door deze journalisten worden geschreven. Om mezelf, en de lezers van dit onderzoek te overtuigen dat het niet zo is, heb ik de populairste Facebookpagina van de revolutie onderzocht. Er werden 844 willekeurige berichten onderzocht. De verwachting van velen naar aanleiding van de krantenartikelen, namelijk dat Egyptenaren erg actief op deze pagina zijn, werd niet bevestigd. Integendeel. Vele buitenlanders en Egyptenaren in het buitenland hebben posts achtergelaten op deze pagina, maar er zijn heel weinig berichten afkomstig van aan de revolutie deelnemende Egyptenaren. Ze zijn minder actief geweest op deze pagina dan is gesteld in de krantenberichten, waardoor deze Facebookberichten, en de social media site zelf, dus niet verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor de uitbraak van de revolutie.

Social media veroorzaken geen revoluties, dat doen mensen zelf op straat. Social media zijn echter tijdens de opstand in Egypte een wapen geworden in de handen van de demonstranten. Voor ons blijven de nieuwste ontwikkelingen voornamelijk vrijetijdsbesteding. Facebook, MySpace of Hyves zijn er niet om actief deel te nemen aan een politiek debat, maar om foto's te delen met anderen en om te communiceren, berichten te sturen. In Egypte is het eigenlijk anders verlopen met Facebook en Twitter. Met dezelfde technologie die wij voor chatten gebruiken, begon een kleine groep mensen hun frustraties te uiten op de social networking site. En ze gingen verder dan berichten sturen op Facebook of Twitter. Ze durfden de straat op te gaan en door te gaan met protesteren tot er een daadwerkelijke verandering kwam. Daar is het wel gebeurd, ondanks al het geweld dat in de straten van Cairo en andere grote steden van Egypte plaatshad.

Het gevoel van 'Ik ben niet alleen' leidde ertoe dat mensen zich massaal verzamelden op het Tahrir plein in Cairo om te demonstreren. Kavanaugh et.al. stellen dat "people who affiliate with groups tend to participate more actively in local civic and political life" (Kavanaugh et.al. 2007: 377). Ook Noriko Hara deelt deze mening wanneer hij over de collectieve identiteit schrijft. Hij beweert, dat "this collective identity becomes a driving force to mobilize participants for collective action" (Hara, 2008:3). Het feit dat ze niet alleen zijn, gaf hen ook een soort veiligheidsgevoel. De hoop dat je als massa moeilijker te identificeren bent was al genoeg. Digitale activisten, journalisten die individueel durfden op te treden werden gevonden en gestraft (ben Gharbia, 2010: 12). Maar samen stonden de Egyptenaren sterker en konden ze uiteindelijk voor grote veranderingen zorgen.

De mensen in Egypte zijn deels via sociale media bij elkaar gebracht. Niet iedereen en niet overal. Maar ze gebruikten deze kanalen zo vaak mogelijk om hun boodschap verder te verspreiden. Dat hun politieke participatie succesvol was, is onbetwisbaar gezien de resultaten die zij samen hebben bereikt. Dat zij daar succesvol zijn geweest kan een voorbeeld voor de westerse samenleving zijn. Onze hobby is hun wapen in de strijd, een geslaagde strijd. Want sociale media werden ingezet als wapen. Maar sociale media vormden niet de oorzaak van de revolutie. Een revolutie kent

meerdere oorzaken en deze oorzaken liggen op sociaal-cultureel gebied, niet op technologisch gebied. Daarom is het dan ook onjuist over de 'Facebook- of Twitterrevolutie' te schrijven. Dit zou mensen kunnen misleiden en zoals de cybersceptici het stellen: “ [...]het erkennen van een Twitter revolutie, [is]het erkennen van Twitter als dé oorzaak van de golf aan revoluties in het Midden-Oosten (Oosthuizen, 2011). Ofwel, als je de Twitterrevolutie erkent, erken je ook dat Twitter (of andere social media sites) dé oorzaak van de revoluties in het Midden-Oosten waren. En juist door deze geluiden moeten wij mediawetenschappers kritischer gaan kijken naar de teksten en als het noodzakelijk is, erover berichten!

Mona Eltahawy heeft in 2008 een futuristisch essay geschreven over de toekomst van Egypte in het tijdperk van moderne communicatietechnologie. Ze schatte grote veranderingen in het staatsysteem rond 2015 in. Over de rol van het Internet schrijft ze het volgende:

“The Internet has given Young people[...] a space that does not exist in the ‘real world’. They are using it to create grass-roots groups and communities that wil eventually translate into real presence in society, and this bodes well for their ability to influence the futures of their respective countries” (Eltahawy, 2008: 77).

Dit is sneller gekomen dan de schrijfster zelf had gedacht...

Literatuur

- Al-Sayyid, Mustapha Kamel. "Political Participation in Arab Countries." *Population Policies and Migration Department* 2001. Geraadpleegd op 05 augustus 2011
<http://www.poplas.org/en/experts/expert_details.asp?SISN=1491>.
- Blom, Erwin. *Handboek communities: De kracht van sociale netwerken*. Utrecht: A.W. Bruna Uitgevers B.V., 2009.
- Christensen, Henrik Serup. "Political activities on the Internet: Slacktivism or political participation by other means?" *First Monday* 7 februari 2011. Geraadpleegd op 11 Augustus 2011
<<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/search/results>>.
- Deeb, Marius. "Arab Republic of Egypt." *The Governemnt and Politics of the Middle East and North Africa*. Ed. Long, Reich and Gasiorowski. Boulder: Westview Press, 2007. 403-431.
- Eickelman, Dale en John Anderson. "Redefining Muslim Publics." *New Media in the Muslim World*. Ed. Eickelman et. al. Bloomington: Indiana University Press, 2003. 1-18.
- Eltahawy, Mona. "The Middle East's Generation Facebook." *Encyclopaedia Britannica Corporate Sites* 2008. Geraadpleegd op 31 juli 2011
<<http://www.britannica.com/bps/additionalcontent/18/35025168/The-Middle-East-Generation-Facebook>>.
- Erdbrink, Thomas. "Oren en ogen van de opstand; Een moderne revolutie deint op het ritme van moderne media: Facebook, Twitter en Al-Jazeera." *NRC Handelsblad* 13 mei 2011.
- Ghalioun, Burhan. "Arab Popular Uprisings or the Arab Incoming to Political Modernity." *Middle East Studies Online Journal* 4:2 (2011): 1-5.
< <http://critique-sociale.blogspot.com/2011/02/arab-popular-uprisings-or-arab-incoming.html> >.
- Ghannam, Jeffrey. "Social Media in the Arab World: Leading up to the Uprising of 2011." *Human SecurityGateway* 2011. Geraadpleegd op 15 augustus 2011
<http://www.humansecuritygateway.com/documents/CIMA_SocialMediaintheArabWorld_LeadinguptotheUprisingsof2011.pdf >.
- Gharbia, Sami ben. "The Internet Freedom Fallacy and the Arab Digital Activism." *Blog van Gharbia*. 17 september 2010. Geraadpleegd op 19 augustus 2011
< <http://samibengharbia.com/2010/09/17/the-internet-freedom-fallacy-and-the-arab-digital-activism/>>.
- Hara, Noriko. "Internet use for political mobilization: Voices of Participants." *First Monday*. 7 juli 2008. Geraadpleegd op 3 augustus 2011.
< <http://frodo.lib.uic.edu/newjournals/index.php/fm/article/view/2123>>.
- Hansen, Derek L., Schneiderman, B. en Smith M. A. *Analyzing Social Media Networks with NodeXL*. New York: Elsevier Inc, 2011.
- Hofheinz, Albrecht. "The Internet in the Arab World: Playground for Political Liberalization." *International Politics and Society* 2005. Geraadpleegd op 8 augustus 2011
<http://www.fes.de/ipg/IPG3_2005/07HOFHEINZ.PDF>.

Jones, Jeremy. *Negotiating Change – The New politics of the Middle East*. London: I.B. Tauris, 2007.

Kann, Mark E. et al. "The Internet and Youth Political Participation." *First Monday*. 6 augustus 2008. Geraadpleegd op 3 augustus 2011
< <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1977/1852>>.

Kavanaugh, Andrea L. et.al. "Local Groups Online: Political Learning and Participation." *Computer Supported Cooperative Work* 16 (2007): 75 – 395.

Levinson, Paul. *New New Media*. Boston, MA: Pearson – Allyn & Bacon, 2009.

Lynch, Marc. *Voices of the New Arab Public*. New York: Columbia University Press, 2006.

Lynch, Marc. "Should We Support Internet Activists in the Middle East?" *Blog van Marc Lynch*. 22 april 2009. Geraadpleegd op 15 augustus 2011
<http://lynch.foreignpolicy.com/posts/2009/04/22/should_we_support_internet_activists_in_the_middle_east>.

Miles, Hugh. *The Inside Story of the Arab news Channel that is Challenging the West*. New York: Grove Press, 2006.

Moody, Edwards en Victor Bekkers. "Micro-mobilization, social media and coping strategies: some Dutch experiences." *Internet, Politics, Policy 2010: An Impact Assessment*. 16 september 2010. Geraadpleegd op 19 augustus 2011
<http://microsites.oii.ox.ac.uk/ipp2010/system/files/IPP2010_Bekkers_Edwards_Moody_Paper.pdf>.

Morozov, Evgeny. "The Brave New World of Slacktivism." *Blog van Morozov*. 19 mei 2009. Geraadpleegd op 18 augustus 2011
< http://neteffect.foreignpolicy.com/posts/2009/05/19/the_brave_new_world_of_slacktivism>.

----- *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*. New York: PublicAffaires, 2011.

-----"Facebook and Twitter are just places revolutionaries go." *Guardian*. 7 maart 2011. Geraadpleegd op 19 augustus 2011.
< <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/mar/07/facebook-twitter-revolutionaries-cyber-utopians>>.

Norton, Augustus Richard. "The New Media, Civic Pluralism and the Struggle for Political Reform." *New Media in the Muslim World*. Ed. Eickelman et. al. Bloomington: Indiana University Press, 2003. 19 – 32.

Oosthuizen, Michelle. "De revolutionaire kracht van Twitter." *New Media Studies Homepage*. 8 april 2011. Geraadpleegd op 29 juli 2011 < <http://www.newmediastudies.nl/magazine/de-revolutionaire-kracht-van-twitter>>.

Richardson, John E. *Analysing Newspapers – An Approach from Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

Rinnawi, Khalil. "The Internet and the Arab World as a Virtual Public Sphere." *Socioeconomic Issues* 2002. Geraadpleegd op 8 augustus 2011 < <http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/E1D4CA76-9BEF-49A3-8B70-ADF2B3AF68FB/12231/Rinnawi.pdf> >.

Rugh, William A. *The Arab Press – News Media and Political Process in the Arab World*. London: Croom Helm, 1979.

Schaefer, Mirko T. *Bastard Culture! How Users Participation Transforms Cultural Production*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011.

Stanley, J. Woody en Christopher Weare. "The Effects of Internet Use on Political Participation: Evidence From an Agency Online Discussion Forum." *Administration & Society* 36:5 (2004): 503 – 527.

Stewart, Donna J. *The Middle East Today – Political, Geographical and Cultural Perspectives*. London: Routledge, 2009.

Sylvester, Dari E. en Adam J. McGlynn. "The Digital Divide, Political Participation, and Place." *Social Science Computer Review* 28:1 (2009): 64 – 74.

Tolbert, Carolina J. en Ramona S. McNeal. "Unraveling the Effects of the Internet on Political Participation?" *Political Research Quarterly* 56:2 (2003): 175 – 185.

Warf, Barney en Peter Vincent. "Multiple Geographies of the Arab Internet." *Area* 39:1 (2007): 83-96.

Wheeler, Dr. Deborah L. "The Internet in the Arab World: Digital Divides and Cultural Connections." *Royal Institute For Inter -Faith Studies* 2004. Geraadpleegd op 8 augustus 2011
<http://www.riifs.org/guest/lecture_text/Internet_n_arabworld_all_txt.htm>.

Artikelen

Al-Jazeera. "Can Egyptians Revolt? – Inspired by the Tunisian example, Egyptians take to the streets in their own protest. But can it last?" *Al-Jazeera English* 26 Jan 2011. 15 Okt 2011
<<http://english.aljazeera.net/indepth/2011/01/2011126105953366758.html>>.

Al-Jazeera. "Het artikel van 28 januari is met de titel Online activism fuels Egypt protest." *Al-Jazeera English* 28 Jan 2011. 15 Okt 2011
<<http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128102253848730.html>>.

Al-Jazeera. "Game Over: First Tunisia now Egypt? - Is Egypt the next Tunisia, and should Western governments support popular protest movements?" *Al-Jazeera English* 27 Jan 2011. 15 Okt 2011
<<http://english.aljazeera.net/indepth/features/2011/01/2011126102959606257.html>>.

Al-Jazeera. "Online activism fuels Egypt protest - Online social networks being used by activists to communicate and organise anti-government protests." *Al-Jazeera English* 28 Jan 2011. 15 Okt 2011
<<http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128102253848730.html>>.

Hauslohner, Abigail. "Is Egypt about to have a Facebook Revolution?" *The Time Online* 24 Feb 2011. 15 Okt 2011 <<http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2044142,00.html>>.

Klis, Hans. "Tienduizenden Egyptenaren op de been ondanks naderende avondklok." *NRC Handelsblad* 29 Jan 2011: 3.

Langendonck, Gert van. "Mubarak blijft. Maar de demonstranten ook; De betogers in Kairo ontstaken gisteren in woede na de langverwachte toespraak van de Egyptische leider." *NRC Handelsblad* 11 Feb 2011: 1.

Richtel, Matt en Miguel Helft. "Egypt Halts Most Internet and Cell Service, and Scale of Shutdown Surprises Experts." *The New York Times* 29 Jan 2011: 2.

Roelants, Carolien. "Na Twitter nu de moskee; Weer protesten op 'Algemene dag van de woede' in Egypte." *NRC Handelsblad* 28 Jan 2011: 2.

Shane, Scott. "Push Comes to Shove: Technology helps ignite change (as in Tunisia). Except when it bolsters oppression (as in Iran)." *The New York Times* 30 Jan 2011: 2.

Treffer, Peter. "Voorhoede van twitteraars rap geblokkeerd." *NRC Handelsblad* 31 Jan 2011: 2.

Vries, Michiel de. "Opnieuw onrustig in Egypte." *De Pers Online* 03 Feb 2011. 15 Okt 2011 <<http://www.depers.nl/buitenland/541019/Protesten-Egypte-houden-aan.html>>.

Zantingh, Peter. "Egyptenaren verzamelen zich weer op Tahrir plein." *NRC Online* 09 Jul 2011. 15 Okt 2011 <<http://www.nrc.nl/nieuws/2011/07/09/egyptenaren-verzamelen-zich-weer-op-tahrir-plein/>>.

Websites

De website van NRC Handelsblad
<http://www.nrc.nl/>

De website van The New York Times
<http://www.nytimes.com/>

De website Al-Jazeera English
<http://english.aljazeera.net/>

De website van CBS
<http://www.cbs.com/>

De website van CNBC
<http://www.cnbc.com/>

Internet World Stats
<http://www.internetworldstats.com/>

Facebook
<http://www.facebook.com/>

Nu.nl
<http://www.nu.nl/>

